

ARNOLD KÕIV

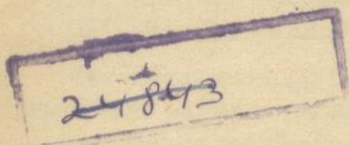
**ÖINE
JUMALATEENISTUS**

Arnold Kõiv

Õine
Jumalateenistus

Fantaasid

Tallinn, 1938

.....
Kaas kunstnik F. KASELT
Kirjastus „PERE“, Tallinnas, Voorimehe tän. 1.
.....

A- 10727

„Edu“ trükk Tallinnas, Vene tän. 16. 1938.

Öine jumalateenistus.

Ammu oli see . . . Nii ammu, et ühtki kuuljat-nägijat enam elavate kirjas pole: kõik nad juba aastakümneid musta mulla põues magusalt magavad suurt und. Nende seas vanatädi Piretki puhkab kõdunenud puuristikese all. Haudküngas tal maani madalaks vajunud, tuleb tugev tuuleke, paiskab risti kah pikali — ja ei teata siis kohtagi näidata, kuhu Piretike maetud . . .

Aga rahva meelest Piret ei siiski unune — elama jääb eide nimi kauaks veel, ühenduses õudse jutuga, mida kuulnud lapsed öösiti hirmunult nutavad, vanadki inimesed ristitähe teevad, „Meie Isa“ sosinal korrates.

Meie kolgas see lugu tuntud igaihele, tahan teilegi tast pajatada — hoiatuseks, et surnute rahu ei rikkuda tohi, kadunute varje ei tülitada.

Istuge nüüd ahjusuule lähemale, heitke kõlisevaid kuusehalge hõõgsütele ja puhuge lamp ära: mis sest kallist õlist asjata raisata.

Kuulake, mihuke hirmus ilm õues! Viuu! Uu-u-uh!.. Marupenina tuul mööda maad luusib, soredat lund pilvini tagasi tuisates. Küllap aga hanged hommikuks katuseharjani kasvavad, mäed-orud ühetasaseks triikuvad!

Seda hubasem leekiva kolde kumas uneleda, jutulõnga eietelles, vanu asju harutelles. Naised, laske nobedalt sukavarrastel välkuda, kärmemalt vokiratast keerutage ega kartke, et värtna vurin mu hääle ehk sumbutab: sõnad mul selged ja kume kurk — ei lähe kaotsi lause lühimgi. Lapsed aga ronige üska mulle: armastan neid siidpäid siluda, kergeid kehi põlvel kiigutada.

Õö oli niisama pime ja pakane nagu tänagi; tuul hulus haledalt, Jeedaste küla hurtsikuid lumega loopides. Tahtis neid lagunened hütikesi vist ilmast sootuks hävitada, valgete mägede alla mattes, et ei reostaks teekäija silma hall häda ja verine vaesus. Ning see tal pooliti korda läinud oligi: mustenesid üksnes veel korstnarandid ja kaevukoogud, aga needki kattis külm viimaks jäätisevõõbaga. Ainult kirik keset küla kõrgel künkal seisis — vankumata, vanaviisi uhkesti.

Kirikumäe jalal Pireti majake kössitas — üksiku lasknaise tilluke elamu. Piret niisama vana oli kui majagi, maja aga esimesena külla ehitati. Seepärast siis mõlemad nii hallid ja küüru vajunud, väetid ja võimetud. Ainult

silmad Piretil noorustules lõkendasid. Oi, kui palju kihavat elu ta orkteravas pilgus sädeles! Ja tark oli ta nagu Igaste papp — vahest targemgi veel, sest teadis salajasi ussisõnu, rohtu anda oskas iga tõbe vastu. Kolgarahvas au sees pidas Piretit, sest hädas abi temalt loota võis, ohus — õpetust oodata. Üks vaid pisike viga tädikesel oli: viha viina kadunuke liialt armastas. . . Aga noh, kes see nüüd sootuks ilma veata, kellest siis laiduga lausuda ei saa! Inimesekesed kõik ju oleme, mustast mullast kõik me võetud, sinna kord magamagi läheme . . .

Selle eest aga Piret jumalat kartis, kirikut üle kõige armastas ja austas. Polnud seda pühapäeva, mil ta jumalakojas oleks puudunud, polnud külas kordagi kiriku-uksed avatud, ilma et Piret sisse poleks astunud. Sääl ta seisis ikka vasakul altari ees, kiirelt ristikesi vipsides, ohkel palvesõnu sosistelles. Vaatke, säärane oli vana Piret, keda täna tuju tuli ahjupaistel meelde tuletada.

„Issa-Pojake, Pühavaimuke!“ pomises Piret tol tormisel ööl, aknast välja vaadates: „On aga täna ilmake — ei näe maad ega tunne taevast, silm ei seleta aiateivastki.“

Raputas pääd, nagu laites kedagi, astus siis seinakapi juure ja kallaskuuenda klaasi kibedat kurku. Pühkis huuled põlleverega

puhtaks, maigutas magusalt mokka ning tuli jälle akna alla tagasi.

„Oh-oh-hoo!“ kõneles eit endamisi edasi: „Vilets nüüd teel viibida rändajal, vilets vaesel inimesel külmas kambris kõssitada... Tänu Jessukesele, pole minul senini puudunud soe päävari, raasuke on ikka olnud hamba alla panna, riidelapike — kehakatteks, pastlapaarrike — jalavarjuks... Taevaneisa linnukeselgi oksal nälga surra ei lase, truid sulaseid kõrveski kaarna noka läbi ülal peab... Mina — Issandaga, tema — minuga, nii ma hääde inimeste kaudu tema õnnistusest osa saamas... Oeh!..“

Siin võpahtas Piret äkki, imestunult silmi pungitades:

„Oh sa heldene ajake, mis sel papi-reol küll pähe tulnud?! Ega ta ometi ogaraks ole läinud, vana see-ja-teine?.. Näe, kiriku aknad just säravad kohe — viimne kui ruut tulevalguses... Mis teenistus tal peaks olema praegu, mil iga õige ristiinimene ammu sängis põõnab? Oi-oi, ei ole see asi puhas! Ei ole! Peaks õige vaatama minema, mis tuled öösel kirikus põlevad... Hm... kui ehk matta mõni toodi Suuresoo tagant? Hm... Noh, aga üks ma ikka lähe käi ära — pikalt mul mäele jooksta..“

Piret kõhkles tüki aega, võttis julgustuseks veel napsukese ja otsustas lõplikult — kiriku juures ära käia. Ajas lambanahkse pihiku

selga, köitis pähe pehme, sooja, tuliuue villase räti ja astus kambrist välja.

Tuul oli eite just kui oodanud. Vihinal-vuhinal tormasid iilid Pireti kallale, tad vastu seinä surudes. Hangedele tuli nagu elu sisse: löid lainetama nende kallakud kühmad, keerleva uduna tõusis lumi lendu, taevast ja maad piimasesse linikusse mässides.

„Püha ristike! Jumalaemake!..“ oigas Piret: „Taeväs, tule appi, ära viib, kurinahk!..“

Tahtis tuppa tagasi pugeda, aga kuulis äkki läbi maru mühina kummalist häält — ja jäi kokkunult paigale: keegi laulis midagi ülendav-julget — võimsalt ja vägevalt, nii, et tormgi tast üle ei saanud. Hääl lähines, Piret seisis sambana ega teadnud, mis mõteldagi. Viimaks ujus tuisukeerisest välja tume kogu. See tuli eide poole kõikudes, ühelt teisale vaarudes. Nüüd tundis Piret laulja ära.

„Oh sind, kaaberdist sihukest!“ — kirus ta tasa ning hõikas siis kõigest jõust:

„Hei, sepp, võllaroo, mis sa lärmitsed öösel! Kasi koju, nadikael!“

Sepp jättis laulu pooleli ja, ehkki kõvasti purjus oli, tundis omakord külatarga ära:

„E-ga mi-mi-idagi, Pi-ret-ema, e-ega mi-idagi...“ rahustas ta teist ja hakkas siis uue jõuga mõirgama metsikul viisil:

„Raiu rauda, tao terast, viska vii-i-na vahepää-ä-ääl!...“

„Sepp, kurivaim, ära karju! Kuule, ütle, miks kirikust valgus paistab?“

„Raiu ra-auda, tao te-erast... Mi-missugune valgus?...“

„Missugune, missugune! Eks vaata, missugune!“

Sepp pöördus imestunult ringi, heitis pilgu kiriku suunas ja pani kohe laginal naerma:

„Ah-ha-haa!“ mürises ta: „Võ-õi valgus kirikus!.. Kas tead, Pi-iret-tädi, sa oled puhta pu-urjus, mine koju magama!..“

„Oi sa maailmahulgas, lakkekauss! Või mina — purjus! Ise täis nagu tint, ei näe ninaotsast kaugemale, jalad vaevu kannavad — ja mina purjus!.. Tee, et kaod silmapilk, või ma su küljekondid alles ridamisi sean!“

Piret sülgas vihaselt ja astus ähvardavalt viinastunud sepa poole. See ei hakanud kauem ootama, vajutas kahel käel mütsi tugevamini pähe ja sukeldus pimedusse, ainult ta vägev laul kostis veel tükk aega läbi tuisu vingumise.

„Imelik,“ mõtles Piret, „et sepp tuld ei näinud... Noh, purjus oli, kaltsakas. Lähen ise kiriku, eks siis näe, mis ja kuis...“

Tuulekeerd raugenes selle ajaga, lumi ei vihisenud enam nii valusalt vastu nägu, ja valgumaks läks ilm. Pool-käpukile, puhuti kaelani lumme vajudes, puhuti ringe tehes, et hange-

dest mööda saada, hakkas Piret märke ronima. Põrguraske teekond!

Kirikuesisele jõudnud, pidi memm viivukese puhkama, et hinge tagasi tõmmata.

Kõrgetest akendest hoovasid kiirtejoed: vist põlesid kõik lühtrid.

Piret pilutas tasapisi ukse, astus sisse ja jäi läve kõrvale seisma.

Kirik oli inimesi tulvil täis. Eide pimestunud silmad ei seletanud esmalt muud, kui suurt rahvasumma. Kogudus seisis tummalt, polnud kuulda krabinatki, sosinat ega riiete kahinat. Ainult preestri hääl kumises kõrgete võlvide all.

Kummaline, ebamäärane jubedus sadenes eide rinda. Ei ta teadnud isegi õieti, millest see tuli. Kõik paistis nii ebaloomuliseks: öine teenistus, vaikne kogudus, papi haruldaselt tume hääl, isegi küünalde leek ei virvendanud ja viirukiaroom oli segatud röske, värskes mulla lõhnaga.

Piretil hakkas hirm. Seesmine käsk ütles, et parem on kirikust välja hiilida ja koju minna. Ei ta julenud silmigi tõsta, kuna aimas, et kui vaatab, siis midagi kohutavat näeb. Aga nagu salasunnil pööras vastutahtmist siiski pilgu altari poole — ja kahvatas: sääl talitas vana papp Ivan, kes ju kümne aasta eest surnud...

Piretil tärkas meelde kole jutt, kuis surnu-

tepüha ööl kalmud avanevad ja välja tulevad kadunute varjud — oma jumalateenistusele, ja et seda harva näha antakse mõnele üksikule, ning et ränk õnnetus nägijat tabab... Ah, kuhu ta sattunud! Ah! ah!

Uimane hirmust, piilus Piret värisedes ringi, nähes ära, et tõesti surnute seas seisab. Kõik ammu puhkama läinud tutvate kujud: siin — Lobodka Vassil, ta kõrval — Issi Oleks, Kriguli Ode... Kõik omad, tuntud, kuid surnud... surnud... Matusekaalides, küünlad tardunud kätes, kuldpaberist kroonid laubal...

Ning teiste taga — sääl, paremal pool — see hall rauk — ta kadunud mees Petra!

Piret tahtis kirikust lahkuda, ent jalad ei tammunud paigaltki. Nüüd keeras Petra ringi, vaatas manitsevalt Piretile näkku ja tuli ta poole — tasa, kuulmatult, nagu tolmusammas maantee kohal. Puudutas Piretit õlast, vangutades etteheitvalt pääd. Piretile näis, nagu oleks jääkirme ta ümber hangunud — nii külm hakkas korraga. Ja lõhn — kopitanud kalmulõhn ähvardas hingamist matta.

„Piret, Piret,“ lausus Petra vari õõnsal häälel: „Miks ometi tulid siia? Page vilkalt, kuni võimalik veel, page, naine, ei kooljad andeks anna kalmurahu rikkujale. Viska maha midagi — ja jookse, jookse, jookse!...“

Tõmbas naise pääst räti ning osutas kondilise käega ukse suunas. Piret, kiljatades hele-

dalt, sööstis välja ning pani kerima mäest alla. Ja teed talle valgustas tohutu leek, mis lõkkele lõi torni tipust ning pilvini ulatas, pilvi sajaharulise keelega limpsides. Kirikust aga kostis kole koor, justkui tuhande hullunud hundi hulg.

Hommikul Piret orust koristati: oli pool-urnuks külmanud, ent elus alles. Kiratses veel terve kuu, ei söönud päevadotsa ivagi, ainult viina jõi kruusiga, sonides kirikust ja kooljaist. Tookord ta juttu keegi ei uskunud.

Ning suri viimaks — põlema süttis: suust tõusis sinine leegike, langes eit oiates selili — ja oligi valmis. Leek enne ei sumbunud, kui Piretist vaid hunnikuke kondisüsi järele jäi. Need kokku korjati ja maha maeti. Sepp tagus raudplaadi, kuhu pääle kadunukese nime ja vanuse kritseldas ühes ilusa piiblisalmiga.

Plaadi on rooste nüüd kübemekeseni ära söönud.

Ah jaa! Oleksin peaaegu unustanud: räti, mille Petra Pireti pääst rebinud, leidis kellamees päeval kirikust: oli üksikuiks narmasteks käristatud. Et ukсед lukus ja aknad riivis — süis imestas kellamees alul vägagi, kust need narmad siia saanud.

Pärast alles asi selgus...

Kärbes ja ämblik.

Matkates suvel Peipsi piiril, astusin kord tulipalaval keskpäeval tibatillukesse, kirsipuie padrikus tukkuvasse hütiti, et veidi jalgu puhata ja jahedat kalja rüübata. Elamu ainus muldpõrandaga toake osutus haruldaset puh-taks, mahukas ahi ja seinad näisid alles hiljuti olevat lubjatud, ristjalgne laud — noaga lina-valgeks kaabitud ning pikk pink selle taga — kirju nartsuvaibaga kaetud.

Käbe eideke — maja üksik elanik ja pere-naine — avaldas oma olemusega sama piinliku korralikkuse muljet ning esines ülimalt külalis-lahkena.

Aga üks asiolu paistis võõrastavana: kamb-ris sumises tohutu kärbseparv. Kõditasid nägu need putukad, ronisid kaljatoopi, pirisesid juuk-seis . . .

Tähendasin viimaks memmele, et tema kor-raarmastuse juures aina imestan neid kärbeste

leegione: mürkpaber ju nii odav, kärbseseen — sootuks muidu saadav. Miks ei surma tüütuid tiivulisi?

„Ei või tappa kärbest — püha loomakest, suur patt on see“ — vangutas eit pead tõsi-
set ja etteheiega: „Kärbse üle on voli vaid
nendel sääl,“ — ja ta osutas nurgas hõljuvaile
värskeile ämblikuvõrgele, „sest ämblikki on
püha loomake, keda Jumal ise oma käega õn-
nistanud. Tema ainult tohib kärbest kiusata.“

Hakkasin siis eite usutlema, nõnda eidelt
kuulsingi selle loo.

Kui sõjasulased olid sooritanud oma hirmsa
teo ja Kristuse, meie Önnistegija, risti poonud,
astus Kolgata mäele too kõigist suurem sõja-
päalik.

„Tere, sulased!“

„Miks ei tere, päalik!“

„Kas ikka lõite Jeesuse ristisambasse ka
tugevasti, sulased?“

„Ju ikka tugevasti, päalik: naelad kätes,
naelad jalges — ei see pääse enam kuhugi.“

Aga ei päalik kohe usu. Võtab vastse naela,
tahab Süütu jalast veel sellegi läbi vasardada,
ise ütleb:

„Olgu päälegi, koputan teise lisaks, kind-
lam saab.“

Kärbes kuuleb jõhkra juttu. „Pirr“ — len-

dab ristipakult, istub Lunastaja jalale, verise naelapea kõrvale. Istub must putukake, tiivakesed aina pisut läigivad. Näeb päalik kärbest, arvab naelapea olevat, ei löö naela sellesse jalga, tahab lüüa teise jalga. Kärbseke jälle — „pirr“ — istubki juba teisel jalal, tiivad õrnakesed vaid läigivad. Jälle päalik arvab — kaks naela juba jalas, kolmandat pole vajagi.

Nii kärbes päästis Maailmapäästja liigest piinavalust, Jumalapoja ristisurma kergendas.

Veri aga niriseb naelaaugust, haavad have-dalt lõhenevad.

„Kripa-krapa, kripa-krapa“ — teinegi mannetu maimuke kohale kribib: ämblikuke laia-vatsaline. Koob ämblik võrgu hurmale, haavad halli siidiga katab. Lakkab verevool sedamaid, hargnenud haavu nagu poleks olnudki.

Jumala-Isa eest ei varjule jää miski, temal kärbse-ämbliku heategu teadupärast, õnnistab kärbse, õnnistab ämbliku pühadeks loomake-siks, märkides ämbliku veel valge ristiga, mis õnnistuse täheks püsib tänini.

Pisarad. *)

Kevade ei saabunud.

Paistis nii, et igaveseks ajaks on karm tali vallutanud maa. Kevadekuu oli ammu mööda, kuid ägedasti vilistasid lõikavad tuisud, ja põline, põline mets oigas pakase raudses kütkes. Ei kunagi veel polnud seal maal, kus see lugu juhtus, tali kestnud pooltki nii kaua. Nüüd aga sündis midagi jubestavat, kuna suve alul mõl-lasid lumitormid.

„Issand on vihane meie pattude pärast“ — hädaldas rahvas: „Kevadet ei tulegi!“

Suures laanes, mille otsa ja äärt teadsid vaid vähesed, elas tookord pisikeses hütis ema oma tütreaga. Vaga ema õrnal hoolitsusel oli

*) Tosin aastaid tagasi see luulend tõlgiti itaalia ajakirja „Rivista della Grosse Rossa Italiana Giovanile“.

tütar sirgunud tasaseks neitsiks, kellel kulda-
väärt süda ja puhas, armuküllane hing — ning
seetõttu ohkasid nüüd mõlemad, leinates rah-
va kurba saatust, sest lumi ja külm kuuluta-
sid ränka häda ja nälga.

„Vägede Jumal,“ palvetas ema, „pööra jälle
oma armupale meie poole ja saada meile ke-
vade!“

„O-oo!“ oiatles tütar: „Mis tuleb küll, kui
tali veel kestab! Vaene rahvas, vaesed loomad!
Mis tuleb küll, mis tuleb?“

„Nälg ja surm!“ kisendas vastuseks tuisk
korstnas.

„Nälg ja surm!“ hulus torm räästas ja ra-
putas iganenud hütти tigidalt, mattes seda
lumme ja jäässe.

Ühel õhtul märatses kuri ilm erilise hooga.
Ja kui vajus tihe hämarik üle metsa, läks lahti
lausa põrgu. Raginal murdusid iidsed jäätunud
puud, torm ratsutas metsikult üle nende vää-
ratud tüvede, et hullusehoos tabada üha uusi
ja uusi ohvreid. Hundavas õhus vihisesid müri-
aadid teravaid jäänõelu, mis tungisid nahasse
nagu tillukesed nooled. Ja sel koledal õhtul
väljus tütar vabisevast hütist, et tuua emale
vett. Teadis üpris hästi, kus asub kaanestatud
läte, aga küllap oli juba niivõrd pime tormises
metsas, et eksis vaneke rajalt. Oi, hirmus on
eksida laanes, kui tantsib seal pöörane lume-
torm ja pimedusevõrk mässib kõik nähtava!

Ahastav neitsi uitas tunni teise järele, jõud kippus juba lõplikult raugema, lootus kustus — ning tad haaras meeleheide ja kabuhirm. Viimses surmahädas sirutas ta käed umbse taeva poole, kisendades palvesõnu.

Ja — oh ime! — suur ime, mille lasi sündida taevas vastuseks härdale palvele: puie vahelt löi punetama tulekuma! Koondades viimse jõu, rühkis näitsik valguse poole ja varsti seisiski tumeda, tohutusuure hoone ees, mille kõrged aknad helendasid tulelöömas.

Nagu tempel oli hoone: kõrge, kõrge, karmijooneline, tõsine ja avar. Tempel keset põlist metsa! On's see võimalik?

Kuid näitsikul polnud mahti ega tahet mõtiskeluks. Vaarudes astus ta hiigelsuuri trepikive mööda üles ja tõukas rasket, kantsivärava taolist ust. Sulgkergelt vallus see helita — ja neitsi nägi kummalist pilti.

Oli väga suur saal, mille võimsaid võlve kandsid tugevate sammaste read. Iga samba küljes, raudses aasas, lõkendas tõrvik, ja suitsedes ning hubisedes heitsid leegid verevaid laike kivipõrandale ning hallidele, mornidele müüridele. Saali tolles otsas, kus templeis tavaliselt paikneb altar, seisis lähistikku kaks eriti tüsedat sammast, ja nende külge oli raskete ahelatega kinni needitud hall, pika habemega rauk.

Üllatusest keeletu, seiras näitsik imelikku ja õudset ruumi.

Sügavasse mõtiskellu vaibunud vanake tõstis pea.

„Astu lähemale,“ kumises ta õõnes hääl võlve all. „Astu lähemale ja ära karda.“

Nagu unes, nagu võõra tahte sunnil lähines näitsik kinnineeditule.

„Sa igatsed kevadet,“ kõneles vana, „sa igatsed kevadet, kuid kevade ei tule. Kangestav tali valitseb seni, kuni hoiavad mind siin võluahelad. Vabasta mind — ja puhkeb kevade. Vabasta mind — ja lööb soojale särale kõikeõnnistav päike. Vabasta mind, süütu näitsik, vabasta!“

„Kuidas suudan seda?“ küsis neiu värisevi häält: „Liig tugevad on ahelad, liig nõrk olen... Ah, kuidas suudan?!“

„Sa pead!“ sõnus kinnineeditu. „Sa pead! Kui veedan ahelais tänase suve-sünniöö, jääb igavene tali maale. Vabasta mind ja too õnne rahvale! Vabasta mind ja anna ilu mailmale!“

Neitsi kahvatas. Neitsi värises. Mis jaksab ta küll teha, mis jaksab! Kui rasked need ahelad ja kui hirmus, hirmus tugevad! Ah, et nad kevadõnne vangistavad! Kevadõnne! Oo, jääb igavene tali püsima, jääb igavene pakane! Ning ei jaksa tema, väeti, midagi korda saata, ehkki oleneks temast pääs!

Haletsuse ja meeleheitliku mannetuse pisarad veeresid neiu laugeile. Härdusetuhinas lan-

getas ta käed aheldatu laubale, vallutatud ääretumast kaastundest.

Ja siis teostus teine ime sel erilisel ööl: puhta neitsi haletsusepisarad, tilkudes ahelalülidele, tekitasid neil roosteplekke, mis sõid raua läbi nagu leek pilpa — ja langesid kõlinal kivipõrandale rängad ketid.

Just kui äge tuuleil läbistas sammastiku.

Pahvatas põlema suur valgus, mis sundis näitsiku hetkeks sulgema laud. Ja kui avas näitsik silmad — leidis enese haljendaval metsaveerul, lilleohtral aasal. Silmapiiril tõusis parajasti päike ja eemalt kostis mahe kella-dekumin, mis kuulutas suurt suvipühade rõõmu. Neitsi kõrval seisis sale noormees, embas tad ahelvermeist punetavi käsi ning sosistles hellalt:

„Täna sind, päästja, täna!“

Kõiksus ilutses.

Emajõe sünd.

Läbi lilleliste luhtade, läbi lõhnavate kaasikute, läbi lihavate kõrkjavallide lookleb hõbedane Emajõgi halli raugakese Peipsi rinnale. Emailselse taevas ja lumivalged pilvekerandid peegelduvad ta tasasel pinnal, — pinnal, mis roheka ja roosana virvendab koidikul, veripur-puri ja mustade laikudega kattub ehakumas ning tumeda terasena läigib unelevas kuu-paistes.

Eriti avarad ja ilusad on luhad Emajõe suubumisel Peipsisse. Jahedail, klaasselgeil suveõilgi ei sega siin pühalikku rahu alaliselt askeldav, rahutu inimene, ainult öölinde häälitseb harva ja uniselt, ehk vallatu kala lööb heledalt lupsu, teemantsäravaid veepiisku just kui kuuni paisata tahtes. Silmapiiril aga helgib suur, põline Peipsi, nagu terassoomusesse needitud sangarirind.

Sääraseil õil mänglevad luhal, kerge udu-liniku kohal, lustilised lillevaimukesed ja veet-

levad murueidetütred, tantsiskelles rõõmulises ringis. Ning Tuulte-ema laulab neile kummalisi laule, vestab imelisi lugusid.

Palju jutte on Tuulte-emal, palju laule on tal, kuid kurvad on ta jutud ning murelikud ta leelotused.

„Vesta meile, Tuulte-ema, vesta meile looke!“ — kilkavad ta ümber eeterlikud lillevaimud, tundes ta tulekut põõsaste sahinast ja kullerkuppude kooldumisest.

„Millest vestan teile, lustilised maimukesed? Minu lood on kurvad teile, minu laulud — nukrad ja nutuviisilised...“

„Aga miks on siis alati nii leinaohtrad su lood, Tuulte-ema? Miks hellitab meid päike ainult lõbusate vestetega, miks on selgesäralise kuu jutud ikka nii mahedad?“

„Päike“ — sosistelleb Tuulte-ema, „päike näeb maailma üksnes päeval, kuu, mu kullakesed, vaatab siia alla ainult öösel. Mina aga tuhisen ilmakaarelt ilmakaarele nii päeval kui öösel, nähes nõnda kahevõrra rohkem muresid, viletsust ja häda. Mina tungin läbi pisimagi prao, mina jooksen põhjatumais kuristikes ja kitsastes tänavates, kuhu ei pääse päikesekiir ega kuu unistav pilk, mina tungin viletsasse osmikusse ja vaatan pimedasse koopasse. See-

pärast on murelikud mu jutud, kurvad ja kaeblikud mu laulud.“

„Räägi siiski, Tuulte-ema, räägi siiski! Tahame kuulda kurba juttu, sest vallatanud oleme rohkesti. Räägi, tuulte-ema!“

„Räägin jutu Emajõeest, vakatage ja kuulake.“

Murueitki oli noor alles, nii ammu, ammu sündis see. Ei kohisenud siin siis veel metsatukad, ei sinetanud jahedad jõevood ega haljendanud lopsakad luhad. Avar kõrb oli, kus ainult mina vabalt vihisesin, tolmu ja liiva pilvi alla keerutades.

Verine sõda möllas maal. Üle tinase Läänemere olid tulnud karmid vikerlased. Pidutses vereablas mõök, pidas surmatalgut vaenutapper, tulikahjude lõõm aga värises taevakummil. Ahervared mustendasid asulate asemel, sest kõik elulised pagesid rabade keskele maalinnadesse, otsides sääl viimast pääsu kõikjal varitseva surma eest. Kuid ei linnadeski leidnud pelgupaika õnnetud: sõja kannul käis hävitav katk, mille teed ei tõkestanud sood ega paks padrik. Ja suri inimesi, nagu kõrsi vikati ees.

Siis jäeti maha linnad ja jooksti laiiali metsloomadena, jooksti meeletuina — katku eest.

Nii põgenes üks emagi. Hoides kaisus imikut, rändas ta — surmani väsinud, näljane ja

janune. Aga ei ta ise tunnudki väsimust, nälja pigistust ja janu piina: kurnatud laps ta süles nuttis — ja see nutt ähvardas lõhestada ema südame.

Ning jõudis nõrkev ema viimaks avarale liivanõmmele.

Päike pillas alla tulinooli, nõmm õhetas kuumusest, väetike ema süles oli janusse suremas.

Vaarus edasi vaevatud ema, laps süles. Ringi ikka ainult — liiv ja kadakapõõsad, liiv ja kadakapõõsad...

Ja langes palavale liivale ema.

Aga langedes vajutas hambad käerandmesse, pani verdjooksva käe lapse suule ja jootis teda.

Jõi laps — jõi ja elustus, ema aga suri sealsamas.

Kuid ema käerandmest hoovav verejuga paisus ohtramaks ja ohtramaks, kuni tekkis liivas oja, mis küllanes hetk-hetkelt, jookstes varsti suure jõena.

Ning polnud see jõgi enam veripunane, vaid kristallselge, ja voolab ta tänapäevani Peip-sisse.

Nii sündis Emajõgi, mis vaikselt lookleb luhtade vahel seni, kuni kestab ema-arm.

Kuidas kurat meelt muutis.

Setu legend.

Kui püha Nigul veel maises ilmas ringi rändas — oli rahval ta väsimatul hoolitsusel palju, palju parem elada.

Ei püha vanake puhanud päeval ega öösel, ei ta läbenud kusagil kauemaks peatuda — ikka käis külast külla, vallast valda, kihelkonnast kihelkonda, lohutades, abistades ja õnnistades. Tema teadis alati, kus teda parajasti vaja, tema teadis kõik ja saabus kõikjale tarvilisel viivul — sellise suure imevõimu oli talle annetanud helde Issand.

Kaugel soode, rabade, ja ääretumate metsade taga nutvad väljas vaese lesknaise tibatillukesed lapsed. Kohe astub pühik teele — ihukatteks, nagu ikka, kulunud kerjuserüü, paljad jalad lakkamatust matkast verised, hall habe lehvib tuules. Kergelt sammub üle raba Nigul — ei neela tad põhjatunud soolaukad,

vapralt rühib läbi pimedade metsa — ei puutu rauka hunt ega murra karu . . .

Nii viibki Nigul lesele leivakannika, mis ei kahane eales kübeme võrdki, kuni murtakse tast Jumala nimel.

Ning kohe on Nigulal ees uus matk: Setula teisel serval haige kehvik-mees suremas, Issanda ingel juba ootab pähitses, valmis hinge pärima; ei hooli taeva saadik sellest, et surijal arvukas peenpere, kes ainsa toitja hääbudes hukkuma peab.

„E-ehh!..“ vangutab pühik laitvat pead: „Seda sa, Issand, toimid uisapäi, nõnda see asi ei sobi.“

Kähku käib Nigul maha pika maa, tervendab kehvikku, annab perele toitja tagasi . . .

Või jälle — sammub pühik laial maanteel, padrikust aga kargavad röövlid kallale.

„Tere, röövlikesed!“ lausub Nigul-vanake, ise naeratleb mahedalt.

„Tere, püha Nigul!“ hüüavad röövlid hirmunult, laskudes põrmusse põlvili.

„Tapate rahvast, röövlikesed?“ küsib Nigul tasakesi.

„Tapame, püha Nigul, andesta!“

„Jumal andestab, röövlikesed, püüdke aga vähem patustada.“

Õnnistab Nigul röövleid, astub naeratelles edasi, röövlid aga riiestuvad sest päevast kare-

dasse mungarüüsse, asutavad Petseri kloostri
— vagade vendade vaikse asula.

Istub Nigul kord metsas kivil, krõbistab sermägu *) rüpes pähklikesi. See ta päämine toit oligi — pähkliid ja allikavesi. Kõristab Nigul rüpes pähklikesi — äkki kargab ta ette noor kuradike. Hüpleb kurat Nigula ees, lööb vallatumalt pillerkaari, hüpleb kuuselatvade kõrgusele kohe, ise itsitab ülemeelselt:

„Jõudu sulle pähklikesi krõbistada, püha Nigul!“

„Jõudu sullegi hüpelda, kuradike, jõudu sullegi.“

„Mis jõudu mulle ikka vaja, püha Nigul, mina suudan selletagi kõike!“

„Kas ikka tõesti kõike suudad, kuradike?“

Võtab Nigul rüpest tühja pähkli, võtab tühja pähkli, näitab kuradile:

„Kui suudad kõike, kuradike, eks siis roni läbi ussiaugu tühja pähklisse.“

Naerab halp kuradike, hakkab silmnähtavalt kahanema. Moondub peni pikkuseks, kuu- vab sääse suuruseks, kahaneb udupisarast pise- maks, kaobki viimaks pähklikoorde. Teeb siis Nigul ussiaugu ette ruttu ristitähkeke, suleb seega kuradi pähklisse: ei pääse paharett enam

*) Kuue.

pähklikoorest, ristimärk ta teel nüüd takistusseks.

Nigul viib pähkli oma osmikusse, paneb just pühäse *) servale.

Ei ole hirmsamat piina hõelale, kui lebada pühäse serval, kirikuküünla valguses. Kisendab kuradike viimases valus, nutab ja nuuksub hullus hädas, Nigul aga põlvitab pühäse ees, õhates palveid Jumalale.

Kuradile iga palvesõna nagu sula tinatilk silmaauku, iga hüüatus Looja poole — nagu peipsitäis lõõmavat leeki.

Palvetab Nigul õhtuni, palvetab ööläbi, kuldkumalise koiduni, pahavaim aga painab pisarsilmi, töötab vägeva vandega:

„Ei ma enam sind narritama tule, püha Nigul, ei ma kedagi kiusama tule, vabasta mu aga, jumalamees!“

Alles siis, kui kerkis päevatera metsa tagant, tõusis Nigul põlvilt, tõusis põlvilt, sõnas sarvikule: „Vabastan su, kuradike, kui laulad kiidulaulu Issandale.“

Kohkus kuradike koledasti, koledamalt ei enam kohkuda võigi. Hakkas armu piiksuma pärgelike, pühikult härdalt halastust anuma: kiidulaul kuradi põrmuks pihastaks, pahareti suitsuvineks vihurdaks . . .

Kuid ei paindunud Nigul tahe, püha rauk ei

*) Pühäsed — toanurka seatud pühapildid.

muutnud meelt, viimaks kurat ta nõudele alistuski.

Päästis siis Nigul pärgli pähklikütkest, talutas piinatud pahareti altarikivi ette, süütas kirikuküünlad heledad, piserdas ringi pühavett, ise vägevat kiituseviit alustades.

Kurat hädiselt kaasa talle pirises, vaevaliselt suuri sõnu sai suust. Värises kuradike, higistades lausa verd, raske rahnuna vabises mõõnav rind.

Aga kui algas teine salm — sigis elu pahareti pilgusse. Julgemaks paisus ta hää, selgines piinatud pale, viisirikkamalt lainetas laulgi.

Laulis kurat kiitust Issandale. Nigul ise nüüd vaikis juba, käsi vaid õnnistades laotas põrgulise kohal. Imelik viis oli see, mis järjest kasvades hoovas kuradi suust, vägev hümn oli see, vägevam Peipsi mühinast, vägevam kõuest ja tormist. Raugedes aga mahenes kuradi hää, mahenes magusamaks kevadtuuest, õrnemaks kurekellukeste kõlinast...

Ning polnudki enam jõle kurat see, kelle rinnast paisus ülev laul: lumivalge inglina seis altarikivi ees uueksmuutunud olend, päikesetena lõkendasid ta vaimustatud silmad, tähekiired levisid ta õndsalikult palgelt, õlgadel aga värisesid säravad pärlliivad...

Nõnda sai kuradikesest Issanda lemmikvaim, kes, innuga lauldes, heljus üha kõrgemale ja kõrgemale üle kurbliku maa, kuni sulas koidiku siravas kullas.

(Inglise keeles ilmunud.)

Kuradijärv.

Kas tunnete Kuradijärve? Kui ei, siis te küll ei ole meiekandi inimesi, sest meil teab seda paika iga karjatsuragi, ehkki ta ise küll kohapeal polegi käinud. Oot, oot, pange aga oma piibunosud kõrvale: mina selle pinutaguse haisu ei kannata. Sedasi.

Kuradijärv on must kui linnasetaar ja külm nagu saharaud, sest asub keset põlist kuusepalu. Tad piirab hõljuv mülkavöö, mille laugaste kohal öösiti sinised tulikeeled vilguvad, hõõgivate sirdustena sooheina ladvus hubisedes. Ei need ole, teadagi, tavalised tulukesed, need on — Kuradijärves uppunute rahatud hinged, kelledele pole puhkust maa peal ega maa all, vees ega õhus ega igaveses otsatuses, sest Kuradijärves ei hukku õigeid inimesi. Mida peakski seal otsima õige mees? Eks minge ja vahtige seal kas või kolm korda kolmkümmend päeva — ühtki elulist te ei kohta. Aga kui peaksite tagasi saabuma sealt, siis igauks

hoiduks teist eemale ja mina, vana Kurekaela koolmeister, ei tahaks teps olla teie nahas.

Sedasi . . .

Ja ega te tänini teadnud, et üle Kuradijärve ei ujuda ega paadiga sõuda, ei ka jääd mööda minna saa? Või minagi seda tõena võtaks, aga kord vanarahvas nõnda räägib, siis peab lugu õige olema nagu piiblisõna.

See oli kohutav mõrv, mis väga, väga ammu Kuradijärve pervel sooritadi ja mille järele Kuradijärv sai Jumalast mahajäetud kohaks, kuhu keelatud minna igal heal ristiinimesel, kes pahareti paeltesse sattuda ei taha.

Tol ajal, kui Vene-Rootsi vaenuvanker veeres, taevas päeval must oli suitsupilvist ja öösel punane tulekumast, kui rahvas pakku jooksis rabadesse, väljadel ja metsades, teedel ja tosavate ahervarte vahel kõikjal aga koristamata laipu vedeles, kui ennenägematu viletsus ja nälg maad painas, sest vene röövväed ja sissisalgad sellegi võtsid, mis veel vähegi võtta andis, — tol ahastuseajal kükitas Kuradijärve ääres üksik hurtsik. Kahe vanapoisi — vennaste Timmi ja Sauga päralt oli see hütt.

Pahas kuulsuses seisid velitsed. Ei nad kündnud ega külvanud, polnud neil loomagi peale kilgi, kes kriiskas koldepraos, aga ära nad elasid — ja jõukalt elasid: ei tunnud puu-

dust millestki. Mõni vast arvab, et neile kratid vara kokku kandsid. Ei, kullakesed... Kust vendade rikkus tuli, seda teadsid täpselt vaid pime öö ja must tihnik, sellest oleks võinud rääkida üksikud rändajad ning kõrgid kaubaksad, kui... kooljad rääkida võiksid.

Aga au peab andma Saugale-Timmile: oma rahvast nad ei puutunud. Nende käigud viisid kaugemale, tume töö sai võõras vallas tehtud... Seetõttu neid just kibedasti ei kiusatudki, hoiduti aga hoolikalt kõrvale, kartes põikpäid pahandada. Ja mine sa neid taba! Ega's tookordne mets Kuradijärvel sarnlend praegusele. Eeh, siis võis hunt seal ära eksida!

Ei puutunud vendi ka vene soldat ega kimbutanud sissijõugud: kesse võõras nende pelgupaika otsida teadis!

Aga ühel taliõhtul, mil pakane kurjalt paukus ning ehapuna virmaliste vehklevate viirgudega kokku sulas, nägi Timm, padrikust püüniste-panekult tulles, puie vahel uitavaid relvastatud ratsanikke.

Timm viskas poodud jänese õlalt, sööstis hurtsikuni ja hõikas läbi suitsupaja, häirides koldepaistel kükitavat venda:

„Sauk, kurat, sissid siin, tule välja!“

Sauk sülgas mahlaka lortsu, mõtiskles pisut ja küsis viimaks, et palju neid siis on kah.

„Kas mina risusid lugeda läbesin“ — hingeldas Timm: „On ikka üle kümne mehe küll. Anna mu kirves siia!“

Sauk mõistis, et nii lihtsalt kahekesi kümne vastu ei saa, ajas kasuka selga, sidus põdrasarvest peaga pika pussi vööle, võttis oma ning Timmi kirved ja väljus.

Juba ilmusidki kadastikust esimesed ratsanikud. Vennad said vaevalt mahti seina varjus puhmeni hiilida ja padrikusse pugeda. Siit oli neil aega küllalt vahtida, kuis tulnukad esiti sammu, luuravalt elamule lähinesid ja selle ümber piirasid. Siis maandus üks sadulast ja vaatas üle läve tarre. Nähes, et karta pole midagi, sõitsid teisedki manu, sidusid ratsud kinni, torkasid neile torbikud pähe ja pugesid ise hurtsikusse. Peatselt sörkisid metsast veel mõned järgi. Oli ühtekokku kaksteist meest.

Onnis algas kolin, elav jutukõmin ja naer, uksest ja avatud pajast rullusid paksud suitsupilved külma õhku. Küllap tundsid sissid end hubaselt nagu kodus, tegid koldel käredate tuld ja valmistasid õhtueinet.

Sauk aga vahtis, kiristades hambaid.

Eha kustus. Pimenes. Sauk püsis endiselt paigal, vandudes tasakesi omaette.

„Läki ära,“ sõnas viimaks Timm.

Sauk ei kuulnud seda.

„Hakkame minema!“ kordas Timm tüki aja pärast.

„Mine, kui tahad. Mina aga lähen sinna“ — ja Sauk osutas majakese suunas.

„Ära n'd loba! Mis sa seal teha saad... Jääd ise umbe veel... Paremsirkame kaugeemale...“

Kuid Sauk ei teinud nõuandjast väljagi. Ta teadis küll, et sissid suurt kahju teha ei saa. Noh, kui vast sauna maha põletavad — muud ei midagi: kallim varandus on heas peidu-paigas, mida keegi peale peremeeste eneste ei leia. Haa! seal savipotis, suure kivi veere all murupõues hallitavad haljad taalrid ja rasked rublatükid, mis kaupmeeste pungast kõlinal puis-tunud vahvate vellede kaukasse. Seal on rüüt-lite pitsersõrmuseid kasetohust torbikus, seal on särakividega preese ja kuldvõrusid mõis-nikupreilide siidiseilt käerandmeilt... Seal on varjul palju aardeid, milledest aimu pole ühelgi vööral...

Röövkahju Sauk ei peljanud, tema südant täitis vaid see, et kutsumatud külalised ta omast kodust pakku sundinud ja tema tarekes-ses nüüd peremeest mängivad. Ei sihukest asja tohi olla!

Ja Sauk hakkas hüti poole liikuma — ette-vaatlikult, samm-sammult, peatudes puhuti, kui juhuslik raoke jala all praksahatas. Läks nii tasa, et ise vaevalt kuulis lume rudinat.

Hobused tukkusid seistes, hurtsiku uks oli suletud, ja ainult avatud suitsupaja hõõgus räästa all punase ruuduna, heites hangedele värisevaid verilaike ning häirides saabunud ööd. Tarest kuuldus vali jutt, vaielus, sõim, ja veel mingi hell tilin, mis Sauki teraselt kuulata-ma sundis, teda kärsitusega täites.

Käratumalt tõstis ta uksepiida kõrvale tü-seda männipaku, astus selle otsa ja heitis pilgu

läbi paja kambrisse. Ning jäi nii mõneks minutiks liikumata, seirates seesolejaid põlevi silmi.

Põrandal ja laval lebas segamini habemikke ja habemetuid, noori ja vanu, suuri ja väikesi mehi. Päälisrõivaist olid nad vabastunud, kuid ikkagi relvis, ergud iga hetk võitlusnukalt üles kargama. Mõned sõid, mõned jõid, kolm aga — ja nendesse oligi Saugi pilk kiindunud — kolm istusid lõkendava kolde ees, kus vardas määratu lihakamakas särises. Need kolm lugesid raha, kuna teised lugejate tegevust teraselt jälgisid. Oli siin aga põhjatu rikkus! Tukatid, rublatükid, taalrid sadasid heliseva rahena avarasse nahkkotti, mis poolenisti juba täidetud. Ning ikka uusi ja uusi kamalutäisi tuli lisaks, sätendava kosena kotisuhu hoovudes.

Sauk tundis, nagu pöörleks ta pea õlgadel ringi. Kivi alla on tal vennaga palju kokku kantud, kuid sellist tohutut noosi nagu siin... oeh! ei tea, kas jäksaks üks mees seljas äragi viia?

Saugil värisesid käed pakult maha karates. Pikkamisi hiilis ta ümber hoonekese, hoolikalt selle seinu seirates ja määrastki plaani sepitsedes.

Nõnda käib hunt ümber lambalauda.

Tagaküljes oli haokubusid pinusse laotud kuni katuseservani. Sauk võttis seljatäie hagu, tõi maja ette ja pani seina najale. Sedasi kandis ta, kuni hütti piiras haovöö, mis ulatus

poolde seina. Ainult ühelepoole ust jäi vaba ruum. Siis tuges ukse kindlasti teivastega, siirdus maja taha, lõi ränist tuld — ja varsti lakkus rõõmus leek haovirna. Sauk läitis tõrvase juurika ja viis tule teispoole hoonet, viimaks suskas tõrviku räästasse.

Oleks te näinud, armas rahvas, kui lustiliselt põles hagu, kuis kuivad palgid vähehaaval tuld võtsid ja pilliroog katusel lõkkele lõi! Nii-gune tore tuliriit keset lumist metsa! Läks valgeks nagu koidikul, ja kinnituisatud järv punetas, ja kuuskede mustad varjud võbisesid ta pinnal, kuused ise aga helkisid jääpurikais kui peakiriku kroonlühtrid!

Ja oleks te kuulnud, kuis seestpoolt vastu ust kloppima hakati ja milline mõirg tõusis hurtsikus! Surmahirmus kisendab inimene koledamini kui ükski elajas.

Hobused kiskusid ohelikud katki ja jooksid metsa. Nojaa, kõik see pidi ikka omajagu olema õudne küll, sest Saukki kohmetas esiti. Siis aga kahmas vöölt kirve ja astus ukse kõrvale — sinna paika, kus katkes haovöö. Kuumus oli hullem kui saunalaval, ent Sauk kannatas selle välja. Tema juba teadis, mis teeb!

Uks ragises meeletute hoopide all, kuid järgi ei annud. Sauk aga ootas. Oo, Sauk aimas, mis tuleb: kui n o o d seal sees veenduvad, et ukse kaudu pääsu ei ole, siis nad hakkavad ronima läbi paja . . .

Nojah, üks juba panigi käed pajaäärele, vinnas enese üles ja kallutas poole kehani välja,

valmis alla libisema. Sauk tõstis kirve ja lõi ronijale pähe, just kuklasse.

Head inimesed, te ehk taipate, kuid mõjub kirvehoop kuklasse. Peab aga lööma nii, et kirvenurk luukapsli taha kinni ei jääks. Kui tabavalt lüüa, siis tera viib pealae nagu karvase kausi minema, ja süldised ajud kukkuvad roosa kerana välja — lörtst! Aga nad võivad pritsida lööjale ka näkku. Ning lõgastada rõivaid.

Sauk lõi ja ütles:

„Üks!“

Sasis tapetul kraest kinni ja tõmbas laiba välja nagu vähi perveurkast. Siis lõi jälle, lausudes:

„Kaks!“

Ja lõi uuesti ja luges, ja lõi, ja luges.

Ning suitsupajast väljakistuna langesid lõhkipäised kehad mürtsudes, ja igakord kostis ragin nende kontides.

„Sauk lõi viimase hoobi, lugedes: „Kümme!“
Nüüd enam ei ilmunud pead paja-avauses.

„Kaks on sees sirakile“ — mõtles Sauk, ust lahti murdes. Rullis kasukahõlmad üle pea, lakkas veidikeseks hingamast ja läks sisse.

Ta oli õieti arvanud: kaks lebasid muldpõrandal, neid võis vaevu näha läbi suitsu. Sauk märkaski neid niisama, juhtumisi, sest otsis kotti.

Küll see osutus aga raskeks! Ja küll oli palav tares! Sauk ei oleks uskunud, et kusagil

nii kuum ja umbne võib olla. Ah, need paar sammu ukсени, need paar sammu — kotiga!

Kukkus künnisel, kuuldes nagu läbi une:

„Oot, las ma aitan...“ Ja siis ei kuulnud ega näinud ega tunnud enam midagi.

Ärgates oli Saugi esimene mõte:

„Külm!“

Tugenes istukile lumes.

Seal, kus saun seisnud, lõkendas nüüd virn segipillutud palke. Nii kukkuvad tikud põhjata toosist: risti-rästi.

Tulevalgel, selg Saugi poole, kükitas Timm, segades nahkkotis, võttes kamalutäisi münte ja lastes neid sõrmi vahelt jälle tagasi sadada. Ning polnud kuulda muud kui tule pragin ja raha kõlin.

Sauk käperdas venna manu, sasis kinni kottist ning kähises:

„Minu!“

Vend tõrjus eemale ta käed, vastates nagu võlutud:

„Minu!“

Raske kullakott hullustas vendi. Vahtisid tigidalt otsa teineteisele, ning nende päis sigis ühine mõte. Kuid nad varjasid seda ega avaldanud pilgugagi, Timm vaid hingeldas:

„Selle... jagame... pooleks...“

Kuid Sauk ragistas hambaid, ähkides vaevaga:

„E... ei!..“

Sedasi nad küürutasid kaua vastamisi, käed koti küljes. Viimaks Timm võttis sõna. Ja ei kostnud tema häälest enam kurjust, jutt oli libe, arukas:

„Hääkene küll... Jätkem jonn, Sauk... Sina koti saagitsesid, sina ta ka võta... Mulle jätkub tollestki, mis kivi all ooses. Sina aga võta see...“

Kõneldes oli Timm jalgele tõusnud, kõneldes — Saugi selja taha läinud, kõneldes — kirve vöö vahelt tõmmanud, ja nende viimaste sõnade juures: „sina aga võta see“ — lõi ta Saugie kirvega lagipähe — just niisamuti, nagu Sauk noile oli löönud...

Timmi hoop osutus nii hoogsaks, et kirves sügavale peasse tungis ja kolba serva taha haakus. Timm astus velle kaelale ja väänas kirvest kaksipidi — räkst-räkst. Pealuu lahtistus konnakarbina ning välja valgus hall, limane aju. Lumi aga imbus punaseks lõhkise pea ümber ja märksa kaugemalgi, sest lumi joob verd niisama ahnelt kui liiv.

Timm ei peljanud ega kahjatsenud, sihukese röövliloomuse evis ta. Nüüd tema esimeks mureks oli — kott kadastikku, kivi alla peita; ja järgmiseks toiminguks — laibad koristada.

Kallikesed, te oleks pidanud nägema seda veriste kooljate lasu! Ma usun, pole teie seas kedagi, kes siis lähemal ööl koiduni und oleks saanud. Oh neid segipillatud jäsemeid! Oh neid

väänatud selgi, muljutud rindu! Just tule poole pöördud pead-jalad olid pooliti juba ära põlenud, neid katsid punakasmustad praadunud lihakstepuntrad ja söestunud riidelapid, milliste alt valendas luukilde. Tulisääskedena lendlesid sädemed eemale, läidates tapetute kuubi ja püksta, mis aeglaselt hõõgusid, sularasvast särisedes. Ning seal, loitva palgivirna all, küpses veel kaks. Küll aga pidi kõrvehais vänge olema!

Timm lohistas laibad ükshaaval keset järve, ladudes nad sinna riita. Eemalt, tulekuma ja tähtedehelgi nõrgal segavalgusel vaadates, ei saanud arugi, mis rõuk seal mustendab. Kummaline rõuk, milles säravad üksikud tulisilmad — põlevad rõivalaigud...

Siis raius Timm jäasse augu — niisuguse, millest inimene parajasti läbi mahub, — ja loopis kooljad vette, neid ridva abil jää alla juhtides. Viimaks kandis vennagi keha jääaugu servale, veeretasku manu mehise kivi, köitis selle kablaga laibale kaela ja tõukas vette. Kivi oli nii raske, et tapetu enda järgi vedas. Ning kooljas libises pikkamisi järve — kadus pea, kadus rind ja lõpuks vilksatasid jalad.

„Valmis...“ pomises Timm: „Nüüd...“

Aga mis — „nüüd“?

Kullakallikesed, kas teil on olnud külm? Või seen'd... näh, tahtsin küsida teisiti... et kas teil on olnud kunagi külm nõnda, et tunnete, nagu sulaks rinnas, südame all, jäätomp, — ja pea, ja jalad, ja käed — kogu ihu, kõik liik-

med on rammetud? Siis näib terve maailm tühjana, kõik tööd-talitused paistavad tarbetuina. Hoiaks Jumal igaüht seda üleelamast!

Vaatke, sihuke külmus hakkas korraga Timmi sees. See tuli äkki — just hetkel, mil venna pastlad jääaugu veerelt vette lipsahtusid. Ja hirm oli. Oi, missugune hirm, kullakesed! Jääauk sai kohe nii õudseks, et Timm ringi pöördus ja tiitsesti minema hakkas hõõgivate hütivaremete poole. Ta ei julenud tagasi vaadata, sest talle kummitus, nagu roniksid n o o d järvest — jälgid, kõrvenud, purustatud päiega, milledest nõrgub verist vett nagu lõhkistest kappadest . . . Timm tundis kõdi seljas. Nõnda kõditavalt kiheleb selg alati, kui tagant hoopi oodata, teadmata, kuna see tuleb.

Saaks aga rutem tule manu!

Ning äkki märkas Timm ehmatusega, et ta enam vaksagi edasi ei liigu: jalad sammuvad küll endistviisi usinalt, kuid kaugus kaldani ei vähene põrmugi, justkui libiseks jalgealune vastupidises sihis. Te teate, kuidas unes vahel põgenemisega lugu on: sivad, sivad, et hing rinnus kinni, kuid paigastki ei nihku! Noh, nii oli nüüd Timmiga ilmsi. Ja iga sammuga muutusid jalad raskemaks. Timmile paistis, nagu oleks kõis talle ümber vöö köidetud ja keegi tugev, tugev tad järvele tagasi sikutanud. Siis pistis Timm jooksmas. Ta jooksis, jooksis, jooksis meeletuna, ent mitte otsesihis, vaid ikka ümber jääaugu, ikka ringi nagu hobune vära küljes, sest nägematu kõie teist otsa pidas kinni

keegi ülitugev seal jäämulgus. Ja kui Timm sinnapoole silmas, nägi ta veest tõusvat kätt, mis aeglaselt sooritas kutsuvaid viipeid. Laias kaares vibutas käsi lumise jää kohal — ja Timm ei suutnud pilku tast enam kõrvale suunata. Kohutav oli see ümberpööratud pendlina võnkuv käsi, kohutav oli must auk, kohutav too salalik jõud, mis tõmbas augu poole. Lühines ja lühines nägematu köis, kitsenesid ja kitsenesid Timmi jooksutiirud . . .

Ah, kallis rahvas, kas oskate kujutleda seda meelegeid, seda jubedust, mis vallutas Timmi? Kangestavas hirmus langes ta istukile, kuid jää ta all läks tühjaks nagu soopori ja Timm vajus järve . . .

Sellest ööst pole kellelgi enam võimalik Kuradijärvele minna. Peaks keegi kas või südaltalisele jääkattele julgema astuda, siis sulpsahataks ta vette nagu hiir läbi koorekihi piimapotti — olgu jää kas või süllapaksune; ja kui arvaksite paadiga ületada neetud vee, — läheks paat tinaraskeks ning te vajuksite kivina põhja. Seda teab vanarahvas.

Palju kurja on teinud Kuradijärv. Aastad on hääbunud aastate kannul, vanne aga püsib pahal paigal. Kesse satub sinna, sel õnnetust oodata. Kuid ega õige inimene lähegi niisugusse halba kohta. Ei lähe.

Noh, aga nii aasta kuuekümnendest elas seal ometigi vana Tõrva Paap. Jah, elas küll, kuid või nüüd temagi lugu hästi lõppes. Ja pealegi

oli Paap kah n'a . . . ühe sõnaga — tume mees.

Tema saun seisis umbes pool versta kaldast eemal, keset raiesmikku. Seal ta juuris ja kangutas kände, raius puid, kiskus kasetohtu ja küttis oma tõrvaahju. Tema oskas siuge vilega kokku kutsuda, teadis salasõnu haiguste vastu, tundis mürgiheinu ning rohujuuri, mõistis puuki teha ning mis kõik veel! . . . Rahvale oli vana Paabu abi alati vaja: haigestus loom või inimene — muretseti rohtu Paabu käest; tegi kurisilm perenaisel lehma ära — eks Paap astu välja nõiaväe vastu; kippus neitsi vanatüdrukuks jääma — jälle hangiti Paabult armukakku.

Keegi ise Paabu juure ei läinud. Ei tulnud ka Paap kunagi välja metsast: vahemeheks oli Paabu kasupoeg Auts. See käis külas ja mõisas, toimetas kätte mis vaja, müütas tõrva ning täidast, kandis koju toidumoona . . . Oli õieti hädalist asja Paabu manu, siis mindi metsa, raiesmiku äärde, ja hõigati Autsi.

Pean teile ütlema, kulla kuulajad, et ei tol ajal ega nüüdki naljalt teist nii ilusat poissi leidu nagu Auts. Mine tea, ehk oligi Auts mõni sakste-laps, sest Paap oli ta korjanud kusagilt maanteekraavist, vastsündinud väikese viripillina. Kuid pagana mehiseks meheks sirgus äbar leidik. Ega rahvas meie pool asjata ütle veel tänini, mõnd meest iseäranis kiites: „Tore ja tubli nagu Tõrva-Auts.“

Muidugi ei imesta te siis eriti ka selle üle, et opmani-preili (teisist tüdrukuist ma ei rää-

gigi) Autsi pärast just kui arust ära oli: preili mis preili, aga naisterahvas seegipärast — ja naised, teate isegi, ei hooli vanasarvikust kah, kui mees mokkamööda: pikk juuks, lühike meel... No otsustage ise: Kuradijärve vana võluri kasupoeg, võibolla võsu eesti matsi kännust, võibolla mustlasepoiss koguni — ja äkki opmani-härra väimees! Tohoo hullu!

Aga kõige pahem veel, et Auts ise kah sinnapoole sihtis: pähe endale võtnud, kurinahk, et preili Aureelia temale saama peab — ja ei taha kuuldagi muust!

Nende armumäng oli kestnud juba tükk aega: Aureelia-preili lippab salaja metsa, seal teda juba Auts ootab pikisilmi, seal need kõrvetavad musud ja rindamuljuvad embused, mahe salajutt ning siidpehmed paitused... Kuid kaua sa varjad nõela kotis, pill tuleb pika ilu peale. Nii siin kah: kelm karjapoiss kord armatsejaid näinud, opmanile loo teatanud ja — — —

Mis siin palju sõnu raisata. Opman tahtis esimeses vihatujus tütre nagu hurdapeni maha lüüa.. Tahtis Autsi kas või maailmaotsast üles otsida ja ta naha maha nülvida... Kui aga rauges vihahoog, pani Aureelia-vaesekehe lukutaha ja jäi Autsi mõisasse tulekut ootama. Autsil oleks ikka käbarad pahasti käinud küll, opmani võimupiires sellele pihku puutudes. Kuid kaval oli poiss: saanud teada kurjast nõust, ei näidanud metsast ninaotsagi.

Möödus nädal, teine, kadus tükike kolman-

datki. Kangekaelne Aureelia ikka veel kambris vangikütkes, opman tusesem rahepilvest, Aut-
sist aga ei kippu ega kõppu kuulda.

Ühel kenal õhtul ratsutas opman nurmele kartulivõtjaid kaema. Sõit läks metsaäärt mööda. Opman istus sadulas noruspäi, süda viha ja kurbust tulvil täis. Hobu traavis omaette, valides ise teed, sest ratsaniku käed rippusid longus, ohelik lipendas hobulakal.

Järsku — okste ragin võsas, jooksusammud, hüpe — ja Aut-
sast — krapsti! — ratsu val-
jaist kinni.

„Tere, opman!“ hüüab nagu omasugusele:
„Sina olla ootand mind — noh, siin ma nüüd
seisan... Kuidas Aureelia käsi käib?“

Mis pidi opman häbemata poisile vastama?
Ei midagi. Ja ta vaikis.

„Opman,“ jatkas Aut-
sast, toonis aga väriseb
ähvardus ja silmad põlevad nii kummaliselt:
„Opman, ära mängi minuga... Sul on püsse
ja tinakuulidega nuute, sul on tigatedaid sulaseid
ja vilkaid peniseid... Kuid minu vastu sa ei saa.
Sinu kuul ei võta mind, sinu nuudist jääb minu
piht salvamata, sinu koerte kihvust mu sää-
red puremata... Opman, lase Aureelia lahti!
Vabasta tütar, muidu kahjatsed! Sa ju tead
Kuradijärve võlurit... See võib tappa noata,
see võib opmani soendina laande kupatada, see
võib... Opman, kas kuuled?“

Opman kuulis. Opman kartis Kuradijärve
võlurit, kohkus Aut-
sasti sõnu. Kuid ta oli nupu-
kas mees, oi-oi, kui nupukas! Seepärast mär-

gutas ta pisut, — hoopis vähe aega, — ja lausus siis leplikult:

„Heaküll, AutS.. Olnut ei saa olematuks teha, taeva tahte vastu pole parata... Saad minu tütre, kuid... kuid enne pead täitma kaks tingimust...“

Auts punastas — rõõmu pärast. Niisugust järeleandlikkust polnud ta oodanud. Tingimused? Päh! Ta on valmis kas või karuga kak-sikmaadlusse minema, kui aga... Ja kärsi-tult küsis poiss:

„Tingimused? Ütle aga, härra, ütle!“

„Hüva. Kuid pead mulle andma sõna, et enne mu nõudmiste täitmist ei tohi sa minu vastu midagi paha ette võtta. See ongi esimene tingimus...“

„Ilus, härra. Olen nõus. Edasi, edasi!“

„Kas võib aga su sõna uskuda, mis?“

„Minu sõna? Nonoh!“

Opman vaatas uurivalt poisi näkku. Sealt lõkendas vastu selline kangekaelne uhkus ja murdmatu meelegendlus, et opman rahunes. Võidukalt ajas ta siis enese sadulas sirgu ja pigistas läbi hammaste, iga sõna juures peaga takti lüües:

„Minu tütrele sõidad kosja o m a s tõllas ja viid ta o m a mõisasse!“

Lõi märrale saapakontsaga kubemesse ja kadus.

Auts aga istus maha, litsus pea põlvi vahele ja, mu armas rahvas, ma arvan, ta nuttis: üle selja käisid krambid ja kostsid niisugused veni-

vad luksmed nagu öökulli huiked. Päike aga oli kõrgel alles, ja te teate, valges öökull ei häälitse.

Ja-a-aa.

Kaua ootas Tõrva Paap tol õhtul kasupoega. Saabus öö — poeg ei tulnud. Koitis hommik — poeg jäi kaotsi. Möödus päev, veeres õhtule teinegi — siis alles Aut्स ilmus. Roidunud oli. Kahvatu. Istus kasuisa kõrvale lõõmava tõrvaahju ette ja vaikis.

Põlised kuused punasid ahjuleegist, taeva-põhjatuses sirasid heledad tähed, mets mühas tasakesi... Aga Aut्स oli kurt ning vaikis. Ja vanamees vaikis kah: ta oli tark, see vana-ätt, ta aimas, et jutt praegu üleearune oleks. Las Aut्स ise algab...

Ja Aut्स viimaks algaski.

„Taat, mis sa suudad?“

See oli antsak küsimus ning Paap ei teadnud tõesti, kuidas sellest aru saada või mida vastata.

„Noh, näiteks, kas suudad kivist kulda teha või... või mõisa maa seest välja nõiduda?..“
jatkas Aut्स, unistavalt tulle vahtides. Vaevalt küll ta isegi omi sõnu kaalus. Kõneles vist niisama, pooltahtmata, avaldades märkamatumt omi meeletumalt korratuid mõtteid.

„Oi Jeessuke!“ pomises Paap kohkunult ja lõi käedki hämmastanult kokku: „Kivist kulda

teha... mõisa välja nõiduda... Kelleks sa, Auts, mind pead?"

Vanamees vaikis nõutult viivukese, arutelles endamisi, et Autsile midagi halba on juhtunud, et vaja ta pahur tuju lahutada ja et selleks kõige kohtlikum on mõni lugu vesta. Lugusid Auts ju armastas.

„Kivist mina, pojuke, kulda teha ei saa“ — nii algas Paap — ja lõpetas kavala naeratusega: „küll aga võiksin kivi a l t võtta...“

Auts teritas kõravad kikki, Paap aga salamisid rõõmustas, et abinõu poisi tuju parandamiseks nii õige, ja eietas ladusalt jutulõnga edasi, vahetevahel halge tõrvaahju pildudes. Pajatas Timmist ja Saugist, nende tegudest, koledast surmast ja tohutumast varandusest, mis kadastikus suure kivi all, murtud männi juurte vahel peidus. Jutustise hargnedes Autsi nägu üha elavnes, ja kui Paap viimaks lõpetas, hüüdis poiss rõõmsalt:

„Ai-ai, taat! Mida sa's küll kõhkled selle ajani? No ega siis pole muud, kui mine ja kühvelda kotti too põhjatu rikkus ning kannakoju!“

Paap vangutas tõsiselt pead.

„Ohohoo, pojuke... Ära n'd sina mind õpetama kipu: mina olen ammu selle unustanud, mida sina veel ei teagi... Timmi-Saugi rahaauk on vanahalva hoole all. Ei seda neetud kulda tohi puutuda keegi, kes rasket õnnetust oma peale tõmmata ei taha. Vereneedus lasub sellel... vennavere needus...“

„Hm...“ ümises Aut. „Aga kas saab selle raha eest mõisa osta?“

„Mõisa?“ naeris Paap. „Kihelkonna võib osta. Kihelkonna! Kuid kellel see's lusti neetud vara pärast hätta jääda, kellel julgust seda hankima minna?“

„Minul!“ kostis Aut kindlasti, tõstes pea trotslikult püsti.

Paap jahmatas.

„Ära aja poisikeseloba, Aut. See asi on suur ja tõsine ning sellega ei tohi naljatada...“

„Ega ma naljatagi, taat... Mina lähen... mina pean Timmi raha saama!... Pean!...“ See oli öeldud nii meeleheitliku häälega, et Paabul kasupojast kahju hakkas ja ta, Autside tasakesi õlale latsutades, kaastundlikult soovitas:

„Sina oled väsinud, mine nüüd magama... Mine, mine magama...“

Aut isegi tundis nüüd, et on lõpmata, lõpmata roidunud, siirdus kuulekalt sauna ja viskus narile.

Kasuisa aga valvas tõrvaahju juures ning ta südant närís uss.

Aut ei saanud und. Peas keerlesid ja kihasid mõtted kui mesilas-sülem. Tuua ära sissikuld... Oma mõisa... Opman muudab viha armuks... Ja siis... ja siis...

Aut kargas püsti narilt: umbne oli. Läks välja sauna ette, neelates ahnelt karget ööõhku. Jalad aga teadvusetult viisid kadastikku, muratud männi poole.

Kuu kumas kuuseladvus; taevas uitasid hõbeservalised sinised pilveribad, vahetevahel kuu-sõõri varjates; neil puhkudel liuglesid tumedad varjud üle raiesmiku; tähed piilusid pilveveerte vahelt kelmikate lapsesilmadena. Ja laas ringi sahis.

Algasid kadakapuhmad. Auts kohkus isegi, kuhu ta tulnud. Läbi puude helkis Kuradijärv sulatinast peeglina. Ja kõrgele üle kadakate küündis murtud männitüvi.

„Sissikuld...“ sosisteltes Auts, „verine kuld... Las jääda sinnapaika... las jääda...“

Kuid ise astus üha edasi, üha edasi, korra-tes: „Las jääda... las jääda...“

Jõudis männini. Nojah, seesama paik ongi. Kivigi puu juurtel — suur, hall. Auts sammus ümber kivi, kontsaga maad tampides. Männitüve ja kivi vahel kostis tume tümin.

„Siin!“ hüüatas Auts, ja hing jäi tal kinni, ja ihu läks kuumaks. Laskus põlvili, tõmbas tupest pussi ning hakkas maad kaevama.

Kuu sukeldus pilvehõlma taha. Pimedus mähkis metsa.

Ning äkki hüüdis tugev, mürisev hääl:

„Minu!“

Autsi käsi värahtas. Tõstetud puss langes alla, tungides sügavale puusasse. Veri purskas ojana, sorinal samblasse hoovates.

Ja niipea, kui kuum verejuga mullakamarat sai niisutanud, rullus muld kõrvale just nagu adranina ees ja august tõusid kõlisevad torbikud ning potid ja keesid üles kamalutäied tili-

sevaid rahamünte... Auts, värisedes kogu kehast, tõmbus küüru, laotades käed üle hinnalise hunniku, pigistades sõrmed ümber tugeva potisanga. Ja jälle mürises endine hääl:

„Minu!“

Ja kivi tagant tuli keegi, pasundades:

„Minu!“

Ja iga põõsa, iga mätta varjust tõusis selgusetuid kogusid, hulgudes:

„Minu! minu! minu!“

Kadastik oli täis liikumist, täis sahinat, täis ähvardavaid häáli... Nad lähinesid... lähinesid... Kitsamaks ja kitsamaks tõmbus kohutav ring Autsi ümber... Igast küljest sirgusid pikad, küünelised käed...

Ja siis rapsas keegi Autsi tagant, kuuekraest. Röögatades metsloomana, hüppas Auts püsti ja lõi kõigest jõust raske potiga kinnihoidja suunas. Pott, vuhvatades mingit kõva eset vastu, lendas kildudeks, kõlinal veeresid rahad samblasse, keegi langes rögisedes... Ja, nagu oleks süüdatud hiigellatern, läks ilm jälle korraga valgeks kuuhelgist.

Autsi ees lamas vana Paap. Ja olid segi veri ja kuld, ja hallid juuksed, ja veel midagi pudrust, mis valgus välja purustatud kolbast — just nagu kõrvitsa sisu lõhestunud koore vahelt...

„Isa!“ karjatas Auts hullumeelse häälega.

„Isa!“ kajas metsast kümnekordselt vastu.

„Isa!“ hirvitas kõmisev bass kivi tagant.

„Isa! isa! isa!“ kordasid jämedad ja peenikesed, selged ja kärisevad, tasased ja tugevad hääled puhmastikus.

Auts pistis jooksu. Ja tundis sedasama nägematut köit niuete ümber, mis teda, nagu vanasti Timmigi, järve vedas. Aga ta ei mõelnudki köiest, ei mõelnud üldse millestki, sest iga põõsa tagant kuulis ta ühte ja sama hüüdu: „Isa! isa!“ Ning need sõnad sõid välja mõtted ta peast — ja ta jooksis lõõtsutades sinna, kuhu tõmbas köis . . .

Nii, armsad, teab vanarahvas rääkida . . .

Mis te ütlesite? Ah kuidas Aureeliaga lugu lõppes? Noh, või nüüd sellelegi midagi head võis tulla . . . Hulluks läks, vaeseke. Elanud veel aasta lukutaga, siis pääsenud kord aknast välja ning kadunud ära. Otsiti, otsiti — ei enam kätte saadud. Juuksepael ainult leiti Kuradijärve metsast.

Ja kui te nüüd sinna läheksite kuuvalgel ööl ning vaikselt kännule istuksite, siis kuuleksite tasast naisterahva nuttu. Võibolla näeksitegi midagi . . .

Ex lib. univ. Tartu.

Kabelis.

Metsalaane kiriku kõrval oli kõrts, poolteist versta maanteed edasi — „saksamatus“, s. t. aadlisoost kooljate puhkepaik, ja versta maa takka — jälle kõrts. Joomakohtades lärmitse sid viinastunud talupojad tavaliselt üle südaöö, ja kalmistul, kabelis, vilkus kah tuluke ikka kukelauluni: seal mängisid surnud parunid kaarte.

Nad ronisid kopitanud kirstulaudade vahelt välja kirikukella kaheteistkümnen da löögi järele ning kogunesid kabelisse, põleva rasvaküünla ümber. Siis kostis surnuaialt luie klöbin, kõdunenud puusärke ragin ja sammude sahin. Uskmatud inimesed aga ütlevad, et see on tuul, mis hullab põliste pärnade kroones; ja ninatark koolmeister seletab, et tulileek tulevat pahast õhust.

Rumalukesed!

Pikil sügisööl, mil varakult hämardub ja hilja valgeneb, on kooljaile vabam voli antud: siis nad kalmukütkest pääsevad enne keskööd.

Esimesena ilmus hauakivi alt mullapinnale alati mõisnike peamees von Kraft. See oli pikk korjus, luitunud ja kõdunenud, sest et ta väga ammu aja eest maeti. Tema kollase kolba otsmikus mustendas kolmanda silmana ümarik auk, mille puurinud raske tinakuul. See klõbiseb praegugi kumisevas kontkarbis. Elades oli von Kraft eeskujulik rüütel — vapper ja suurmeelne ning pöörane kui kurat. Ta surigi ausas kahevõitluses — ja suri sama mõttetult, nagu elanudki oli.

Kraft kõndis kalmude vahel, koputas luise näpuga ristide külge ja äratas uinuvaid kaaslasti, kes siis teineteise kannul tõusid haudadest ning hanereas kabelisse lonkisid.

Ah, millised kentsakad kujud olid need puhkama läinud vägevad! Mõnedest polnud järgi muud kui paljad kondid, teistel rippusid luie ümber mullaga määrdunud musklitombud, kolmandad — hoopis värsked — komberdasid mädaliha hunnikutena, kiheledes valgetest vakladest. Ja nende rõivad! Vaevalt võis kentsakamaid ülikonde kuski mujal nii palju koos näha: tuhmunud nööpega kindralikuuved, närudeks rebenenud frakid, laiad pastorimantlid valgete lipsega lõua all, daamide siidkleidid ja muud kehakatted, iga aastakümne moenõuete kohaselt õmmeldud. Kuid ei lehvinud siin lõhnaõlilide joovastav aroom, vaid läpatas vänge kooljahais.

Tiirased ja himurad olid need viletsad varjud. Oh, nad oleksid annud kõik üheainsa tunni

elu eest kehastunud olendeina, oleksid ohverdanud mistahes, et tunda kuuma vere ringvoolu jälletuksuvas ihus ja nautida elu aistlikke rõõme veel viivukesegei.

Kuid polnud neil anda midagi peale jooksvast rikutud kondikava, mis silmnähtavalt ähvardas põrmuks pudeneda. Ja nad kogunesid niiskesse kabelisse, unistades kihavast, igave-seks kaotatud elust. Ning harva külastasid nad elavate maailma, sest neile, varjuvalla kodanikele, ei võinud see pakkuda vähimatki lõbu — ei midagi peale põletava kadeduse.

Kõnnu Hindriku hobune norutas kurvalt kirikukõrtsi ees.

Oli külm ning pime sügisöö ja tibas peent, lumeräitsakuga segatud vihma. Peremees pummeldas juba hommikust saadik, hobust piinasid nälg, külm ja lootusetu melankoolia, mis vallutas ta tuhmi tõprahinge.

Hindrik aga käratses suitsuses, umbses kõrtsikambris, lällutas vaielda hiliste joomari-tega ning kippus norima tüli. Lõunani kandis talle kõrtsmik ette puhast viina, õhtupoolikul — veega lahjendatut, nüüd aga sai Hindrik napsupähe vaid pudelilopotist. Ja kui ta lõpuks Paadi Kutiga rindupidi kokku läks, sasis kõrtsi-papa tal kraest kinni ja viskas uksest välja. Ning hobune rõõmustus selle üle nii, nagu tülp elajas vähegi suudab rõõmustada. Ootas vaevu,

kuni peremees vankrisse roninud, ja pistis kohe longates traavima: tsokk-plokk, tsokk-plokk.

Hindrik lamas vankris õlgedel ja arutles, et temal hädagi pole sellest ligasest joomaurkast, kust ausat inimest välja loobitakse nagu räbalapampu, et ta kinni peab järgmise kõrtsi ees, kus koiduni topsitada võib, et...

„...Mina olen alles mees, mina, Kõnnu Hindrik. Oi, mihuke mees mina olen, oi, mihuke! See Paadi Kutt, sitaratas, on aga viimane täikrae, ja minul, Hindrik Kõnnul, on lausa häbi, et maailmas sihuke hale Kutt piiksub. Litsuks ta lapikuks nagu täi — selle näruse Kuti, ja rasvase kõrtsmiku kah...“

Nõnda eietas Hindrik mõtteid, mis muutusid kord-korralt sõjakamaks:

„Oot, oot, võrukael, kõrtsirott! Peaksid näppu puutama sa mulle kunagi, siis hoia oma kirbane nahk, varganägu! Kes seda ei tea, et sa nokastand meeste taskuis sorid ja viina veega solgid? Ja kui sa minu pihku satud, siis teen su tolmuks ja põrmuks, poon su võllasse iseoma kätega. Ning kui kuberner kuulda saab sellest, siis kutsub ta minu — Kõnnu Hindriku — oma ette ja ütleb mulle, et Kõnnu Hindrik, sa oled ikka vahva poiss küll, et selle kõrtsmikusuli vagaseks tegid, ja ma annan sulle naiseks oma vanema tütre, teen su külakümnikuks ning luban igas kõrtsis maksuta lakkuda nii palju kui süda kutsub...“

Siin tõusis Hindrik küünarnuki najale, vaatas pimeduses ähmaselt valendavat kalmis-

tumüüri, mis kokku sulas kabeli segase silu-
etiga, tunnistas veel korra jooanud pilguga
kogu udust ümbrust ning hakkas kirudes hobust
peatama, ohjanööre tarmukalt pingule tõm-
mates.

„Stoi, kuradi kont, pea! . . . Või kõrtsist tahab
mööda sõita, lombak mait, või kõrtsist mööda!
Tpru-u-uu! . . .“

Keeras hobuse kalmistuvärava manu, sidus
posti külge kinni ja astus vaarudes matuse-
aeda, lähenedes kabelile kindluseta sammul.
Katsus avada tugevat raudust. Ei läinud korda.
Rõhus õlaga. Uks ei annud järele. Hindriku
süda kargas täis, Hindrik võttis hoogu ja viru-
tas kõigest jõust rusikaga vastu kõmisevat ust,
lõi siis jalaga, siis jälle rusikaga ja jälle põl-
vega. Kuuldus, nagu oleks vaikselt surnuaial
keegi hiigeltrummi kloppinud. Löökide vahepeal
tõreles Hindrik vihaselt, ootas pisut ja alustas
uuesti müra.

„K-kõrtsi-meess, kor-rat! Tee lahti, või ma
lähen tükis p-pii-ta-dega sisse!“ ähvardas tige
meess.

Ootas pisut. Taganes taarudes paar sammu
ning tormas õlaga vastu ust.

Pumm! Rakst! Till-till! Mõlemad uksepoo-
led käisid pärani, riiv kukkus kõlinal kivipõran-
dale, Hindrik tuikus üle läve keldrisse.

Hämar ruum kubises koledaist kujudest.
Virvendav küünlaleek heitis rahutuid värje
nende jälkidele lõustadele, mis paistsid seetõttu
veel tülgestavamatena. Nad olid Hindrikut

oodanud, sest tosin käsi sirgus korraga ta poole ning tosin sõrmekonte sihtis ta suunas. Ja kostis öudne koorinaer luieklõbina saatel.

„Õeh!“ tegi Hindrik, pungis silmi halvatuna seisma tardudes. Ta pea läks äkki nii kuumaks, et viinaaurud viimseni jalamaid lahtusid. Hirmust tudisedes taganes Hindrik ukseni, ent see osutus juba suletuks. Irvitavad kooljad aga ronisid lähemale, ning nende silmakoobastes ja mädanenud nägudel loitis metsik himu, ussitanud jäsemete kramplikuis tõmblusis avaldus kirk ja elajalik tahtmine.

„Hi-hii-ii!“ kihistasid nad naerda: „Missugune ilus poiss ja kui palju kuuma verd ta roosa naha all! Ho-ho-hoo! Tahame kombata ta tuksuvaid sooni, tahame silitada värisevaid muskleid, pureda sahvistik liha! Ha-ha-haa! Ho-ho-hoo! Hi-hi-hii!.. Soojendagu noor elu meie külmi konte, soojendagu ja sulagu hallitanud luies! Huuu! Tahame elada, elada, hetkegi elada, laena meile elujõudu, poiss!..“

Vääneldes siugudena ragistasid hambaid, nihkudes Hindrikule lähemale. Napsasid tast kinni kui tangea, muljusid, hammustasid... Hindrik tundis, kuis kahaneb kiiresti ta jõud, sirisedes tuliste joakestena neisse haisevaise laipadesse. Nad said elavamateks iga hetkega, just kui sisalikud päikesepaistel.

„Pea!“ mürises äkki võimas hääl: „Tagasi, närudekari! Ta on minu!“ Avaukse tumedal taustal valendas pikk luukere. Kollasel otsmikul mustendas sõõrik kuuliauk nagu kolmas

silm. Ähvardavalt vibutas von Kraft rusikat — ja teised kooljad taganesid Hindrikust — alandlikud, kuid vihased nagu pekstud penid, kes lakekausilt eemale peletatud.

„Tule!“ tõmbas von Kraft Hindrikut käiksest: „Tule, mängime kaarte, mats!“

Hindrik oli uimane. Pea käis ringi, mõtted vilkusid korratumas reas. Ei uskunud seda, mis nägi, kuid pidi siiski uskuma. Läks kuulekalt paruni kannul keset kabelit, istus nagisevale surnuraamile, võttis vastu kaardid, millised ulatas talle luine käsi.

„Käi!“ käskis parun: „Mängime omatrupi, mats!“

Paruni trumbiks sai rist, Hindrikule jäi pott. Hindrik vaatas kaarte. Häda! tal polnud ainustki risti ja potist — üksnes üheksa. Kuid ükspuha! Võit või kaotus — tal ükskõik. Parun just nagu luges ta mõtteid.

„Lori, mats,“ lausus ta tähendusrikkalt, kaarte korraldades, „lori, kui arved, et võit või kaotus tähtsusetas. . . Mängime su ihu — su elujõulise noore ihu peale. Kaotad sa — olgu mul meelevald su liha ja värskete vere üle ühe öö jooksul, võidad aga — luban kohe minna siit. Mis teen su kehaga? Oo-o! Saan elama lihas ja veres, saan elama nii, nagu veel keegi elanud pole! Ha-ha-haa! Paruni hing matsi keres! Ja sina — he-he-hee — sina magad mu asemel pika öö niiskes kirstus! . . . Käi!“

Hindrik aimas tumedalt, et see kõik midagi

kohutavat kuulutab... Süda kippus peatuma, hing kinni jääma.

„Käi!“ kordas parun.

Ja Hindrik käis — oma ainsa trumbi. Tont teab, kuidas see nii rumalasti läks! Parun kat-
tis. Hindrik võttis üles. Ja sedasi ta korjas
üles mängu lõpuni, kuni parunil ühtki lehte
kätte ei jäänud.

Kunagi veel polnud Hindrik nii õudset naeru
kuulnud, nagu see nüüd kabelivõlve all kajas.
Von Kraft naeris ees ja teda saatis mürisev
koor. Kuid koorinaerus kostis raevulik, metsik
kadedus.

„Lähme!“ sõnus parun viimaks. Hindrik ei
küsinudki, kuhu peab minema. Läks aga nagu
tapalammas paruni järele, kes avas kabeliukse
ja astus pimedasse surnuaeda.

Põlised pärnad kohasid nagu marutseva
järve lained. Tuul inises okstevõrgustikus.
Kusagilt kuuldus metalli kriiksuv hääl: vist
hõõrdus plekkpärg raudristi vastu. Ja oli pime-
kui punnistatud vaadis.

Sammusid kalmude vahel — ees valendav,
klõbisev korjus, taga — talupoiss noruspäi.

„Siin,“ lausus von Kraft, peatudes oma
kalme ees: „siin magad öö mu asemel.“

Kummaline valgus sigis. See kiirgas välja
helendavaist niitidest, mis tekkisid paruni ja
Hindriku vahele, köites neid tuliste sidemetena.
Hindrik tundis, et on paruniga ühenduses —
kehalises ja vaimses. Antsak tunne oli see:
Hindriku olend näis sulavat parunis, ühtuvat

viimasega, Hindriku „mina“ kahanes kordkordalt, voolas kooljasse lättena. Ning viimaks jäi Hindrikust järgi ainult midagi ebamäärast, udust, ja see „miski“ oli võrratumalt nõrgem, ilmetum paruni isikust. Parun aga kehastus silmnähtavalt, moondudes jõuküllaseks, reaalseks olendiks. Hindriku enesetunne harunes kahes sihis, ja rohkem just — paruni „mina“ sihis. Endine, nõrgestund Hindrik jäi vaimset seosesse uue, võimsa Hindrikuga, kuid see viimane, see parun-Hindrik, osutus täiuslikult kehastatuks, kuna aga esimene — talupoiss-Hindrik — peaaegu unelmakujuna esines, vähehaaval imbudes ümbritsevaise taimedesse ja mullakamarasse, nagu veepiisk suhkrupalasse.

Ja algas pöörane, kaleidoskoobiline sündmustikkude ning elamuste vilkuv vaheldus, mida üle elas Hindrik parunina ja parun — Hindrikuna.

Vuras matuseaiale läikiv tõld, neljast tungelmustast täkust tuulekiirul tõmmatud; kumerad laternad välgutasi silmipimestavaid valgusmõõku ähmasesse ööhe, et said nähtavaks vasknuppega kalmuvõred, poleeritud marmorristid, rohtunud haudkünnad ning krobelised puutüved.

Astus tõlda vastkehastunud parun, kelles endine Hindrik tundis end edasi elavat, sulgnesid peegelused, kärsitud hobused rapsasid ühtlaselt — ja läks valla hull sõit. Oi, missugune sõit! Oi, missugune! Mis oleks maru-

vuhin selle kõrval? Mis oleks vihiseva kuuli lend? Kuuli lend — hoo!

Ning pildid, pildid, pildid... Lõpmatu, fantastiline fatamorgaan väljaspool aega... Kas oli tunde? Minuteid? Aastaid? Või polnudki? Oli elu tundmatuis mõõdinguis?

... Marmorlossid, vahatatud parkett, vaibad, maalid, serviisid, tuhanded tuled... Naised, naised, naised... Põletav arm... Tiiras joobumus... Viin... Naised... Orgiad... Villad, linnad, kuurordid... Kord — palmid ja kõrvetav aafrikapäike. Veneetsia kaanalite poees. Ja India sinimägestik... Kord — meri, kord — liivane kõrbe, kord — kohavad metsad... Ja naised... Ning troopikadžunglid... Ning lumine legendik lai... Ja tundmata tähtiga taevas... Ja peod.. Ja kired... Ja lõõmava tahtmise tung...

Magas talupoiss — ja ei maganud. Nägi und — ja püsis ärkvel. Elas — ja oli ühtlasi surnud.

Tundis, et elu joob keegi teine — metsik, ablas, himur... Et mässul too tiirane hing on tema lihas.

Aga tundis veel midagi muud: aimas tumedalt, et lõpp tuleb meeletumale orgiale, sest kahaneb ihulik jõud, mis teguvõimsuse annud mässulisele vaimule. Ning kui põleb läbi keharammu viimne säde — on ots.

Tumenesid ärkvel-une viirastused. Kahvatusid. Udunesid nagu kinoekraan, kui aparaa-dis valgust kahandada.

Saabu, hommik! Jõua, kallis ärkamistund!
Tagane, luupainaja!

Ja ärkas Hindrik. Külme oli. Jõuetus jäse-
meis. Palavik.

Tõstis pead, vaatas ringi.

Ristid, kääpad, metallaiad. Liivased tee-
rajad.

Koiti punetas taevapiiril. Tasa mühisesid
hiigelpärnad. Üksik vares kraaksus laisalt kabe-
liräästal. Jahe tuul sahistas langenud lehti.

Hindrik lebas von Krahti haudkünkjal. Siis
ikka tõepoolest on ta joobnuna kalmistule sat-
tunud ja siin uinunud? Oi hullu, oi hullu!

Tõusis vaevu püsti. Jalad nõrgad, paindu-
sid põlvis. Ihu haige, roidunud, surmani väsinud.
Oleks nagu veri välja imetud ning jääne vesi
asemele pumbatud.

Läks vaarudes surnuaialt, keerates kiriku-
kõrtsi poole. Võõrastena tundusid käies jalad,
võõrastena käed, võõrana pea, kogu keha. Võõ-
rana paistis ka tee, mida mööda sammus. Kõik-
jal, igas asjas, ilmnes mingi muudatus. Kuid
milline? Hindrikul polnud aega seda kumma-
list nähet põhjalikumalt kaalutleda. Tema po-
siitiivne talupojamõistus töötas imelise une-
näo lahendamisel. Kust tulid säärasead uskuma-
tud pildid? Ja miks nad nii reaalsed, nii kohu-
tavalt reaalsed olid? Kas sündis kõik too unes
või ilmsi? Unes või ilmsi?

Jõudis kõrtsini. Mh! Kõrts seesama, kuid
ka mitte sama. Ja kirikuümbruse majad kah —
tuttavad, kuid ühtlasi tundmatud. Neid oleks

nagu juure siginend. Mis pagan! Või magab ta ikka veel, nähes und edasi?

Südametäiega lõi Hindrik kõrtsiukse lahti ja astus sisse. Ning taganes kohkunult sammu: vanast kõrtsitarest polnud jälgegi järele — Hindrik nägi peent saksatraherit. Värvitud laudad, läikiv lett, suur klaaskapp selle taga, täidetud hulga mitmet värvi ja vormi pudelitega, seinad valgeks lubjatud... Olid nad ju alles eile õhtul piirutahmast nõgistunud, muldpõrand konarline, ja ukse mant tagaseinani küündis vaid üksainus hõõveldamata, ristjalgne joomalaud?

Noh, nüüd on kindel: ta magab edasi, nähes oma unelma jatku.

Kuid... kuid... Hirmuhigi märjastas Hindriku laupa. Kahtlus, määrtsegi tumeda tõe aimdus valdas teda...

Leti taha tuli tüse, keskealine kõrtsmik. Seiras Hindrikut uurivalt. Nagu muigas salaja.

„Imelik mees,“ mõtles Hindrik, „päris saks teine. Ja kust ta siia sai?“

Nüüd Hindrikul ei jäänud enam vähimatki kahtlust, et magab. Ning tal tuli tuju — nalja teha unes. He-he-hee. Kergitas kaabut, lähines letile ja lausus, silma pilgutades:

„Kuule, saks, kalla mulle pool naela viina. Ja ära muhele ühti, härra: mina olen Kõnnu Hindrik, maailmakuulus kõrtsikakleja.“

Kõrtsmik tegi liigutuse, nagu tahaks Hindrikul kraest kinni sasida. Ta näost võis lugeda:

„Ah sa, lakekauss sihuke!“ Kuid ahjunurga tagant põrises tugev bass:

„Pea, pea, kes seal loriseb Kõnnu Hindrikust?“ Tuli välja pikk, kõhetu vanamees. „Missa kraaksud, vana muld“ — pöördus ta vaenulikult Hindriku poole: „Või sa ei tea, et selle võrukaela Hindriku kadumine mulle omal ajal küllalt sekeldusi toonud? Viskasin ta kolmekümne aasta eest üle kõrtsiläve — ja sest silmapilgust ta kadus nagu kirves vette. Kust poolt sa oled, et mind mõnitama tuled? Eh?“

Hindrik tundis, nagu oleks talle veskilaest tüma, aga raske tangukott pähe kukkunud. Tuikus ning prantsahtas põrandale. Ta oli letipeeglist näinud end: linaball habe, pale otsa lõpnud ning kortsuline kui küpseõun, silmad vesised, tuhmid, pea paljas...

Ta oli kolm aastakümnet paruni asemel hauas maganud. Poolsurnu oli ta kolmkümmend aastat, ja parun elas kogu tolle aja, pillates ta jõudu, kulutades ta keha.

Aga nüüd oli Hindrik hoopis surnud.

Ja hakkas jahtuma.

Kadaka needus.

Alandliku kääbusena end surudes maarinna lähedale, just nagu häbenedes ja andeks paludes oma mannetust, kiratseb kidur kadakapuhm kivirähjas või tuiskliivas. Ehkki on raudkõvad ta sõlmelised oksaraod, ehkki mätasmütšina tihe ta rohetav kroon — tuuseldab tuul temakese ometi maani madalaks, sundides hädiselt roomama põrmus.

Kuid mitte alati polnud kadakas nii väeti ja haledake. Palju sajandeid tagasi ilutses temagi uhke puuna, torgates toredat latva leilisesse päikeseküllasesse taevasse, sest võrsus siis alles seal õnnistatud Pühal Maal, kus ei tunta pakaseid talvi ega sombaseid sügiseid. Kuid raske needus tabas kadakapuud, kahandas ta kõrge kasvu ja määras talle vastseks kodukohaks külma Põhjala raja.

Jeruusalem kihas ja kees. Aadel ja plebs, noor ja vana — kõik, kel vähegi lusti ja vaba

aega, puistusid tänavaile, et võtta osa huvitavast vaatamängust, millise saabuva paasapüha puhul oli rahvale võimaldanud Rooma asevalitseja lahkus. Nimelt veeti täna hukkamisele kolm surmamõistetut: kaks teeröövlit ja keegi kummaline mees — „juudarahva kuningas“, nagu tad pilkavalt nimetasid kohtuaktid. Tõsi küll, eriti selle viimase vastu polnud kellelgi iskilikult öelda vähimatki halba, just vastuoksa — vaesem kiht koguni pooldas ta kauneid, sütitavaid kõnesid ühtlusest, vendlusest ja piiritumast armastusest. Kuid mass on juba kord selline, et liig hõlpsasti unustab kõik hea, andudes innukalt hõelusele, tänamatusse ning alatumaile lõbudele. Ja kolmekordne hukkamine — see pakkus ometi igale kodanikule nii kõditavat meelelahutust, määrast võiks maitsta vahet ehk ainult maailma pealinnas Roomas, kus antakse hiilgavaid gladiaatorite-etendusi riigisirkuses.

Muidugi, sellest tuhandepäise rahvahulga surumisest Jeruusalema müüride vahel ei võtnud osa tähtsamate ametnike ja rikaste perekonnad: need olid juba varakult lasknud end palanikiinides kanda linnast välja — sinna, kus pidi leidma aset kurbmängu lõppakt — surnuluu-dega kaetud Kolgata mäele, tavalisele roimarite hukkamiskohale. Alamad inimesed ja päevavargad aga trügisid tänavail seda suurema vaivustusega, tahtes nautida piinatud ohvrite kõiki vintsutusi vanglast surmakünkani.

Eriti pööraseks muutus rahvatung, kui

vaskkiivreis leginäärest ja politseisõdureist ümbritsetud hukkamõistetud vankusid kitsasse tänavasse, mis suundus Kolgata-poolse värava sihis. *Via dolorosa* — valutee — nii kutsutakse seda kaljulõhena kitsast uulitsat tänini.

Vere, muhkude ja piitsavermedega kaetud surmaminejad astusid nõrkeval, komistaval sammul, sest nende jõuetumaks vaevatud õlgu koormasid rängad ristipalgid, milledele nad naelutatakse ülal Kolgatal. Need palgid olid raiutud tinaraskeist, kivist ja noolsirgetest tüvedest, olid raiutud puudest, mis kõrge- maina kui palmid, sihvakamaina kui Liibanoni seedrid ümbritsesid Jeruusalema valgeid kivi- müüre. Need tapapalgid olid raiutud kadakast, kirjeldamata toredast kadakast. Hoopis mada- lana ja mannetuna paistis võimas linnamüür, võrreldes kuninglike kadakate sinivööga, mis varjas kauget mägiahelikku ja poole taevast ning mis nüüd kohises nii pahaendeliselt, ehk küll ei hullanud nõrgemgi tuuleil kaharais ka- dakatippudes. Võikalt mühisesid hiigelkadakad, just nagu solvusevalus, just nagu kurtes, et ni- melt nende tihnikust on võetud nood häbistavad piinasambad.

Aga rahvamurd ei kuulnud saledate kada- kate kaebust, ei näinud ähvardavaid pilverahne, mis tormasid matma äkkituhmunud päikese- ketast. Sest kõigi tuhandete silmapaare udus- tas verejanu, tuhandete südameid kõrvetas kirk — nutida vapustavat surmaetendust.

„Vennad,“ hoigas teeröövli eel tuikuv

„juudarahva kuningas“, püüdes sirgu ajada kadakapalgi raskuse all looka kooldunud selga: „Vennad, te ei tea, mis teete!“

„Mis ta ütles? Mis? Mis?“ küsitellid kaugemad, sest käras ja müras helises alandliku kannataja kaebe nõrga halinana.

„Ta laimab teid, ta neab suure Rooma vabu kodanikke!“ valetasid vaskmundreis legioonärid, kartes rahva meeleolu muutust.

„Surm talle, alatule! Surm talle!“ möirgas jõuk — ja surmamõistetud õpetaja pihta vuhises kive ning keppe.

Õpetaja tuikus ja kukkus, aga rusikad, piitsad ja piigivarred sundisid ta jälle jalgele. Nii, lohistades linnavärava poole oma tapasammast, ohkas ta esimest korda:

„Oo, ränk oled, kadakane ristipalk!“

Siis sündis esimene ime sel valuohtral päeval — ime, mida aga ei märganud vihast pimestatud rahvas: alistuvalt paindusid kuninglikud kadakad maani, kummardudes süütu kannataja ees. Ja kui uuesti sirgusid nende sinirohelistes ladvades — ulatusid nad vaid linnamüüri servani.

Rahvas ulus, rahvas möirgas hullunud kiskjana, üha tihedamaks läks kivirahe, üha ähvardavamaks jõle sõim. Ja kukkus surma minev armuõpetuse kuulutaja teistkordselt, ja teistkordselt sosistasid ta janust lõhestunud kahvatu huuled:

„Ah, raske oled, kadakane ristipuu!“

Jälle kummardusid sahisevad kadakad

maani, jälle sirgnesid nad värisedes — ja küündisid nüüd juba vaid müüri pooleni kõrguseni.

Veel kolmat korda langes Kristus — sest too julmuse ohver oli, muidugi, tema, — veel kolmat korda langes ta pika valutee lõpul, kivise Kolgata jalal, ja veel kord õhkas ta kustuvi hääli:

„Kui muljuv on kadakane kannatusterist!“

Ning kadakadki kummardusid kolmat puhku, ja kolmat puhku kahanes nende kasv veel poole võrra. Nüüd polnud ümber linnamüüri enam pilvelhõlmu rebivaid hiigelpuid, nüüd haljendas seal vaid mütsakaid sasipuhme, mis sarnlesid rohkem mätastikule kui varjuohtrale võsale.

Aga verejanust marrunud rahvas ei näinud sedagi — rahvas ihaldas näha kõditavat vaatepilti...

Nii sai saledast kadakapuust pisike põõsas, mille läikivmustal leinamarjal tolle hirmsa päeva mälestuseks on säilinud sügav ristimärk.

Merekohina muinasjutt.

Loendamatul hulgal peitub merisügavikes ilusaid, suuri ja kummaliskujulisi konakarpe. Üle sinava vesivälja kumav ere vikerkaar on laenanud nende pärlmutter-pinnale mänglevaid päikesevärve, alaline mere müha on sajandite kestes laulnud nende uurmekeeristesse veetlevaid legende, mis jäänudki sinna kumedalt helisema igaveseks ajaks. Ja kes tõstab kõrva manu säärase karbi, see kuuleb ikka ja ikka uuesti nende haaravate muinaslugude kustumatut kajastust, mis huljub läbi kohiseva lainte laulu.

Mul on mahukas, võikollane, vikerkaarehelgiga konnakarpe. Hilisõhtuil, mil nukker hämarus poeb mu tuppa, lähendan ma kõrva karbi avausele ja kuulan, ja kuulan imelisi jutte, milliseid konnakarbi kahinasse jäädvustanud vägev ookean.

Üks neist jutest on selline.

Väga, väga kaugel päikesetõusu pool — nii sahisest mulle mere hääli konnakarbi õõnest —

sääl, kus mu vahune laine lakub taevaserva, haljendas muistsel ajal üksik saar. Selle graniidne rind püstineb praegugi mu voogudest, kuid saare elatanud kuningas, kelle tütart ma juba aastatuhande hellitan oma vetepõhjatuste võlu-aedades, on ammu, ammu varisenud varjuvalda, ning ta elades nii õnneline saarerahvas nüüd viimse võsuni talle järginud.

Saarel ilutses igavene kevad, aastaüMBER õilmitmesid aroomised lilled ning sihvakate palmide varjus uppusid roosi- ja mirdisaludesse õhkselgest kristallist ja kuldtähnilisest purpurkivist elamud.

Polnud saarel ei vaeseid, ei vaevatuid, ei kurbe: rahvas maitstes kuldset rahupõlve, sest ainsaks saare sääduseks oli armastuse-käsk, vaenu ja hõelust aga teati tumedalt kui muinasloolist surmapattu, mis maailmast ammugi kadunud. Sest õnnelised saarlased tundsid vaid mind ja oma lillerikast saart ega aimanudki teiste maa-de ja rahvaste olemasolu. Ning mina — miljooniaastane, elutark meri — kohisesin neile veetlevaid laule, sellest aga vaikisin ma, et kaugel läänes ja idas, põhjas ning lõunas kiratseb müriaad valgeid, kollaseid, vaskpunaseid ja muste inimlapsi hädas, vihas ja viletsuses. Sest ma ei raatsinud tumestada ainsamagi murepilvega saarerahva päikeselist õnnetaevast.

Kuid kord eksis saarele igivana munk, kes asjata matkand ilmakaarest ilmakaarde, sulaval sõnal kuulutades suurt armuõpetust, mis võõras aga jilmunud maailmarahvaste südameile.

Käes raudrist — kannatuste ja lootuse sümbol — nii sõitis vaga rauk marust murtud tammetüvel üle laia vee, ning ta must mungarüü oli talle purjeks ja vilgas tormikajak — teejuhiks.

Härdus rauganõrkusest tudisev pühik, maandudes saarele, valas ohtralt tänu- ja rõõmupisaraid, leides maailmas viimaks ometi nurgakese, kus ei kosta kaebeid ega sajatusi, kus ei ole inimene murdjaks inimesele, kus valitsemas rõõm, vendlus ja õigus.

„Olge õnnistatud!“ hüüdis munk: „Olge tuhatkord õnnistatud teie, kes te loobunud vaenust ja hõelusest, luues õnneriigi ilusa, sest üksnes armastusetähe all lokkab tõeline õnn.“

Hämmastunult kuulas saarerahvas ta sõnu; hall saarekuningas aga ütles:

„Kummaline võõras, me ei mõista sind. On's siis kusagil tõesti leida seda, mida kutsutakse hõeluseks ja vaenuks?“

Siis rääkis munk üllatatud saarlastele kihavast maailmast, jutustas hirmu ja õuduse valitsemisest, mille loonud inimeste eneste sõgedus. Rääkis, kuid miljonid ja miljonid palehigis söövad kasinat vaevapalukest, kuid miljonid teised end surmani kurnavad raskel tööl, luues terasrelvi, et mõõga õigusel enesele kiskuda sedagi verise vaevaga saadud võõrast palukest või ise hukkuda omataotud mõõga läbi. Rääkis, kuid inimene kardab inimest, end ligimese ülekohtu vastu kaitstes surmariistadega, milliste tootmiseks rakendab kogu tööjõu, tahte ja mõtte, ise

nälgides ja kiratsedes, sest puudub aeg adrapuu hoidmiseks.

Hästi ja tuliselt rääkis munk inimsoo süngeist tegudest, jõhkruusest ja pimedusest. Saarerahvas aga vangutas päid ega suutnud mõista sellist korda.

„Aga miks teevad nad nii?“ küsis kuningas. „Või ei tea nad, et hõelus ainult hõelust sigitab, veri verehinda ihkab?“

„Neil puudub armastus!“ kostis munk. „Nad, viletsad, otsivad õnne, kuid on eksinud otsingu teel. Nii on kestnud põlvest põlve, sajandist sajandisse, nii reostab ilusat maailma inimeste metsikus ja verejanu.“

„Ja ei tule nad kord ju tõetundmisele?“ küsis kuningas.

„Neil ei jää aega selleks: nad võitlevad. Ja võitlus ei anna mahti mõtiskeluks. Voolab aegade ookeani veel palju aastasajandeid enne, kui avanevad inimeste silmad ja hing värisema lööb seniste koleduste ees. Siis hääbuvad kuu kuldsest palgelt mustad mureplekid, siis hakkavad maikellukesed metsas helisema mahedat rahuviit, ja karmide võitlejate viimase võitjana astub tasa õnn üle maa . . . “

Nii kõneles kõbejuukseline munk, ja saarerahvas oli kurb tad kuulates, ning veetlev kuningatar nuttis. Vana munk aga tõstis käed viimasel õnnistaval viipel ja suri, sest sai täis ta vaeavrikaste elupäevade määr.

Kuldkollane täiskuu kumas sel ajal keset taevast. Kuningatar tõstis nukra pilgu ta poole

ja vahtis kaua murelaike ta helkival sõõril, kuulatades laane müha ja unelevate aasade suminat. Kuid maikellukeste helinat ei kostnud sinna sekka.

Siis astus kuningatar isa ette ja lausus:

„Isa, luba rännata mul nende õnnetumate maale, et avada neile nii lihtne õnnesaladus, et manitseda neid rahule ja külvada armastuseidusid nende kivistunud hingedesse. Sest vaikunud on ainuke äratajahääl, külma laibana lebab siin vaevatute apostel.“

Ei suutnud ohvrimeelse neitsi meelt muuta isa palved ega rahva kaebekaja: asus seederlaeva ilus neiu — ning varsti kadus mahajääjate silmist laeva valge siidpuri, soodsast tuulest kiiresti loodesse kantu.

Ag a mina — miljon aastane, elutark meri — mina teadsin seda, kui valusad pettumused ootaks veetlevat kuningatari patuses maailmas, ma teadsin, et hirvitused vaid oleks vastuseks ta armastusesõnadele ja metsik viha ning kannatused — ta kõrgete püüete palgaks: sest pole saabunud veel lunastusetund, pole välja põletanud püha kannatusetuli inimsüdameist veel patu ja roojuse idusid, ning kauaks, kauaks veel jäävad kuu kuldsõõrile leinamärgina püsima mustad murelaigud ega kosta nii pea maikellukeste hõbekõlin . . .

Ja uputasin ma võimsal lainel seederlaeva, haarates vihurduvaisse vesikeeriseisse saleda kuningatütre. Hellalt kandsin ta jahtuva keha veealusesse korallkoopasse, pannes puhkama

hõbeläikiva räniliiva vaibale, millesse imelisi mustreid moodustanud pärlmutrised konnakarbid.

Nii magab mu lemmik veripunaste korallvõlve all ju pika aastatuhande. Haljad päikese kiired paitavad ta juukseid läbi sügava vee, siine kuuvalgus väriseb ta tardunud rinnal. Alalõpmata ehin ma teda, oma kaunimad aarded kuhjan ta uinukoopasse. Rohelise mere siidiga dekoreerin ma basaltrahne ta ümber. upunud laevakeredest toon kulda ja kalliskive ta jalge ette, toon eredaid kangaid säält, paisates need maalilisteks voltideks korallikühmadele; piimpuhtaid pärlikeid põimin ta linavalgeisse palmikuisse, ning säravate sõrmustega kaunistan ta käsi.

Agaga igakord täiskuu kumades ärkab unelmakütkest mu armastatud kuningatar ja tõuseb lainete pinnale — vaatama, kas mustendavad veel ikka murelaigud kuusõõril, kuulama — kas ei kannu tuul kaugusest ju maikellukeste kuminat. Ning kujub mu neitsi kuu virvekiirtest õhulist linikut ja laulab igatsevat laulu kustumatust õnnepäikesest.

Kui viimaks saabub kauaoodatud rahupõli — lasen ma minna mu kuningatari — ja valgelinnuna heljub ta siis maikellukeste kõliseses üle maa, ning kust eales lehvib üle ta kuuvalge linik — säääl jäädavalt hääbuvad häda, vaen, kurbus ja viletsus. . .

Tähepiiga.

Tohutu palju aega saab sinna tagasi. Võibolla tuhat aastat, võibolla — rohkemgi. Kuid rahutu Läänemeri oli tookord niisama vana nagu praegugi, sest vägeva Kõiksuse ilmutis ei tähenda aastatuhat midagi. Ja Pakrisaared haljendasid avaras lahes niisama kenadena nagu meiegi päevil, imestelles sinavas vetepeegli oma karsket ilu.

Kuid saarerahvas oli hõel ja pahur: lokkavate rukkiväljade saak ja helde mere annid kasvasid aasta-aastalt nii ohtraiks, et inimesed hellinesid, täidetud viljasalvede juures käed rüppe langetasid ja prassivale pidutsemisele andusid, muretumad homse eest, sest muld ja vesi kinkisid kõik pillatu jälle mitmekordselt tagasi.

Ununes saarlaste meelist loova töö kosutav rõõm, haihtusid vagad usundid, hääbusid aated ja karskus. Kustus südameist armastuse hele leek, andes maad jöhkruse pilkasele pimedusele.

Ja sai inimesest mõnitav peletis inimesele, sest kus ei voola karastav tööhigi, säääl närbub keha ja vaim, säääl sigitab tegevusetus ja priiskav lõbu alatuid ihasid ja viha, nagu korisev soomülgas — mürgiseid siuge.

Ning võttis Issand nõuks — karistada jõledat rahvast.

Aga enne, kui paisata taevase viha välgunooled kõlvatumate pähe, läkitas ta oma saadiku neid manitsema ja viimast korda hoiatama.

Käis saarelt saarele, talust tallu too Issanda saadik — väga rauk, jutlustades ülevaid aateid ja piitsutades ulaelu, kuid kurdiks jäid jõhkrate kõrvad ta sütitavaile sõnule, külmaks — kiivistunud meeled ta voorusile.

Naised hirvitasid ta üle, mehed heitsid kive ta pihta, lapsed aga hässitasid naerdes ja kilgates koeri ta kallale.

Siis ütles Issand:

„Tulgu hädad teie keskele, et murede koorma all ägades jälle meelde halgatate jumalikud ja inimlikud säädused, et surmahämaruses vaeveldes õhkate kord valguse poole! Tulgu nuhtlus teie pääle!“

Ja sündis nii, et sama päeva õhtul, kui su-revas ehakumas veretas meri ning taevast saadelev rannaliiv, — mandri kaldalt koduteele asusid neli joobnud saarlast, kes Valgma maalinnas käinud asju ajamas.

Soodus tuuleke paisutas purje, ja saarlased, rammetumad viinast, istusid laisalt sõudepin-kidel, olles visanud aerud lodja põhja.

Ning märkasid äkki: tüüril istub võõras mees — must, lai mantel katteks pääst jalgeni, katteks näolegi, ainult käsi lebab paljana tüüripuul, kuid käsi on lihatu ja veretu — üksnes valendav luu. Ja ajuti, kui tuul tõstab mantli pääkotti, valendab luine nägugi — igemeteta hambad irevile, tühjades silmakoobastes — pimedus... Üle öla aga heidetud mustal mehel vahe vikat, ja läigib ehapunas see, nagu virvendava verega võietud...

Hulgana oli saarlasi Pakri randa kogunenud, Valgmast sõitjaile vastu.

Ja nägid üllatusega: sõitjad kõssitavad liikumatult sõudepinkidel, tüüril aga istub õudne must mees, juhtides lotja otse saare randa.

Ning kui saabus lodi sadamasse, valdas ootajaid hirmuvärin: sõudjad viimseni surnud, sinised laibalaigud näol, õud jäistes silmades. Must mees aga hüppas maale ja astus, vikatit õlal kõigutades, läbi rahva. Ning keda trehvas ta silmatühimuste õõnes vaade, sel tarretas veri soontes, liikmed kangestusid — ja hingetult langes kooljana õnnetu.

Nii tuli Must Surm Pakrile.

Ja algas Vikatimees õudset matka majast majja, külast külla — ning ta rada tähistasid loogu langevad laibad.

Ei ükski suutnud välja kannatada Surma-

tooja musta pilku, ei ükski pääsenud eluga, ta teele juhtudes.

Ahastus mähkis saare. Ununesid lustilikud trallingud, vaikis üleannetu laul ja soiknes meeletu peotuur. Ei hetkekski vakatanud matuseviisid, kandudes kalmudelt kaugele üle virvendava vee.

Rändas jutlustades ja manitsedes elatanud jumalamees saartel, ta kannul aga sammus Surm, pidades ohtrat lõikust.

Aga ei nüüdki olnud kuulajaid Issanda saadiku sõnule: rahvas, hirmust ja murest hullunud, needis prohveteid, õiglust ja kõrgemaid vägesid, kes saatnud ränga õnnetuse nende keskele. Nii kostsid saartel ainult nutt, vanded ja vihane hädakisa.

Kabuhirmul põgeneti kodunt, otsides varju julma niitja eest küll võsades, metsades ja luh-tade avaruses.

Kuid kõikjal leidis põgenikke Surma kangestav pilk.

Aga õnnetuim kõigist oli küll saarevanema noor tütar Aare.

Nuttis veriseid pisaraid väga piiga hing, nähes rahva häda. Sest, saarlaste patuelust hoolimata, armastas ta siiski oma rahvast väga. Ning kena neitsi, kelle südames polnud asu ainsalegi kurjale mõttele, vaevles valus ja ahastuses, lohutamatumult kurb pakrilasi tabanud õnnetuse pärast.

Ja küsis neitsi Issanda saadikult, vanalt prohvetilt:

„Mis lunastaks rahva patu?“

Ning kostis jutlustaja:

„Rängad on pakrilaste patud ja kalgid nende südamed, mida ei pöörda suuda Issanda vihavalingki. Ei pea pagema taeva viha eest metsadesse ja luhtade avarusse, vaid saatusele alistuma, mis lepitab. Olge armuküllased ja ohvri-meelsed, sest pole suuremat voorust, kui enesalgamine teiste kasuks. Ja kui peaks leiduma saartel inimene, kes end ohverdab kõikide eest, siis kustub Vägeva viha, sest eneseohver on ülim ohver, mis ületab iga maise ja taevase jõu.“

Siis väljus saarevanema tütar oma kojast ja, teisi ennastalgavalt aidata igatsedes, astus vastu Vikatimehele ning ütles:

„Võta mind lunastuseks kõikide eest!“

Ja suri, Vikatimehe pilgust rabatuna, Vikatimees aga pööras ringi ja läks ära üle laia vee.

Ning ei tule ta tagasi Pakrisesse enne, kui jälle kord unustab rahvas kõrged käsud ja uuesti täis saab ta pattude mõõt.

Aga siis teostus suur pööre pakrilaste hinges, ja said nad jälle õiglasiks ning usinaiks sellest päevast, ja sajandist sajandisse püsib nende saagades püha mälestus lunastajast-piigast.

Saareneitsi puhas hing aga heljus selgesse tähtedevalda, kuhu määranud talle Taevaste

Valitseja valguseküllase eluaseme igaveseks ajaks, tõstes ta hingede kuningannaks.

Sest on kõik tähtede miljonid alles sündimata inimeste hinged, kes ootavad oma kehas- tuse hetke. Ning kui kuldses kaares langeb sä- rav täheke sinavalt võlvilt, siis tähendab see, et sündinud on uus inimene, kelle hinge maises- se ilma teele on saatnud Tähepiiga.

Nuttes ja leinates vihiseb hing õndsalikest kõrgustest mure- ja valudemaaailma, nuttes ja vaeveldes elab siin säetud aja, ning nuttes ja hirmuvärinail lahkub siis jälle, et tõusta tagasi valgusekodadesse — aru andma Vägevale oma maisetest tegudest.

Ja, saates hädisesse maailma tähehingi, lo- hutab Täheneitsi neid, ja võttes vastu neid mai- selt rännakult — julgustab enne Suurt Kohut, jutlustades Kõiksuse Valitseja piiritumast ar- mumeelest, mis osaks saab suurimalegi patu- sele.

Tormiorel.

Kui seal kaugel — nii kaugel, nagu seda nägema küünib vaid karastatud randlase rongasilm — kui seal kaugel horisondil ei kaarduks mustjas-sinine lõng, mis tähistab metsapalistsust, siis võiks arvata, et ulatub see kanarbikuja kadakalaikudest lapitud liivakõrbe maailma lõpuni.

Ühelt poolt — liiv, kadakad ja kanarbik, teisalt — rohekas-halli mere ääretus. Ning kõige üle — värvitu taevakuppel.

Kuid ehakumas või aolõõmas taevas ängistavalt hõõgub tulise vasena, ja meri higistab veriloike. Üksnes liivanõmme avarus püsib endiselt süngena, ahastav-melankoolsena.

Ja virvendavas kuupaistes jälle — siis ujub laineharjul elavhõbedat, rõhuv taevakatus kerkib kõrgemale ning hõredat udu küllastavad värsked aroomid. Nõmmgi elustub sääraseil õil: õrnad varjud tantsisklevad ta kühmudel, liivasõmerad vilguvad teemantsädemetena, süsi-

mustad kadastikuribad looklevad ennenähtamatu lohedena . . .

Kolmaski nägu on Tõristlo rannikul: kui meri möirgab avatud põrguna, kui tuul kisendab tuhandekõrilise šaakalina ja kadakad hundavad. Siis õieti polegi merd ega rannikut, ega taeva-võlvi; on karjuv ja mürisev pimeduse kaaos, milleks segi on keenud vesi, vaht, pilved ja tuhisev liiv.

Lamedal rannakünkal püstineb paaspankadest laotud vana kabel. Igivana, just kui Lääne-meri ise, on see hall ehitis. Ta kivikatusel kasvavad samblavaibas kääbuskadakad, lüheldase, tüseda torni müüri vastu aga litsub oma nõtket tüvekest kurnatud, madal, sõlmeline männijändrik. Vildakad ja korrapäratumad on kabeli pikad aknalõiked, vildak ja viril — ta võlvitud uksetühemgi. Säärasena on kabeli ehitanud tundmatu, saamatu, karm meister paljude sajandite eest.

Mitu kohmakat, rasket kiviristi piirab kabelit. Viltu on nad vajunud, samblaga kattunud, pooliti tuiskliiva uppunud. Määratumaile veskikividele sarnlevad nad — veskikividele, mis uuristatud ränkadeks rõngasteks, et kaks rõnga võlli moodustavad tüseda risti. Rist sõõris. Kes maetud siia? Millal? Ei seda keegi tea . . . Võibolla, puhkab siin kabeli rajajagi — tänulik mereröövel, kelle laevavraki möllav vesi kord ammu, ammu Tõristlo liivaneemedeie paisanud ning kes oma pääsu mäletuseks lask-

nud püstitada selle palvekoja Issandale, asetades lõhnavaile kuusepuust altarile massiivsed hõbelühtrid ja kuldristi...

Need aarded ja iganenud orel on ruske kabeli ainumaiks kaunistusiks. Mereröövli aarded... Kas ikka tõepoolest mereröövli? Jah, nii räägib rahvasuu seda kui kummalist muinaslugu, sest laevahukk sündis ju väga ammu, ja pärast viimast suurt katkuhäda, mis oli aastakümnete eest ning inimesi niitis kihelkondade kaupa, — pärast seda õudset aega pole keegi enam külastanud unustatud kabelit. Kunagi — enne katku — asus siin kalurite küla. Ent Must Surm suigutas kalurid, torm lammutas aastate kestes nende hütid, vahused vesivallid uhtusid rusudki laiali — ning ainult mahajäetud kabel tukub nukra erakuna — püsib sellisena, nagu on säilinud mereröövli päevilt.

Kuid ega nii väga mahajäetud see hoone polegi. Imelik rauk elab ta konarliste, hallitanud võlvide all. Imelik rauk — musta talaari mässitud munk.

Võibolla kolmkümmend aastat, võibolla — nelikümmend, võibolla kauemgi juba teenib ta siin nende võlvide all oma Issandat. Päevotsa vaikib ta, põlvitades altari ees, raidkujuks tardunu. Ei tasaseimgi sosin, ei ohegi pääse ta surutud huulilt. Ei hetkekski vilksahta kustuv raugapilk langetatud laude alt. Ei vähimatki liigutust. Nagu raidkuju mustas talaaris.

Kuid õhtu saabudes sigib elu mustasse erakusse. Siis ta süütab küünlad raskeis altari-lühtreis, asub oreli ette ja algab mängu. Tüdimatult tallavad tuult luised jalad, nobedalt hüplevad sõrmistel kondised näpud. Kummaline mäng on see, imeline koraal, millist varem kuulnud pole ühegi sureliku taiduri kõrv. Kord — tasane, härras südamepalve, täis lõpmatut igatsust, ääretumat valu, täis halisevaid hingepisaraid; kord jälle — juubeldav võidulaul, mis tormitseb üle nukra maa, üle tinaste pilvede nagu võimas kotkas igavese päikese poole — uhkeldades, ilutselles, põglikult loobudes kõigest maisest. Paisuvad helid, kasvavad, müriseb üleva akkordi järgi ülev akkord — ja värisevad kabelimüürid, ja kajastab nõmm ning meri suurt kiitusehümni . . .

Koidikuni mängib nõnda vana munk, koidikuni läbistavad orelimeloodiad küll sügiseselt sombaseid, küll märatsevalt tormiseid, küll sillerdavalt kuuvalgeid öid . . .

Kaugele ulgumerele kostab orelimuusika — ja üksikuil, harva siit mööduvail laevul kahandatakse siis purjetiibu ning karedad merilased paljastavad pea, kuulaskelles hardumuses. Ei tule siis julma vandesõna ropeimagi laevniku suust, mõnel vaid valgub udune pisar päevitanud põsele, veeredes häbelikult habemeharjatesse. Ja ometi ju teada on, et meremees nutab nii harva, nii harva . . .

Vagalt elab vana munk palves ja mängus. Kuid maailm on õel, täis kurjust ning alatuid ihasid. Ei saa rahu mitmedki tumedad hinged, olles kuulnud jutte mereröövli aardeist iideses kabelis. Ning ühel pimedal ööl, mil taevast matsid paksud pilved ja tuul ning meri mürisesid võidu oreliga, lähines kabeli suunas üle kobrutavate vesivallide mahukas lodi. Nagu kolm varju, nagu kolm salalist sutt, hüppasid lodjast maale kolm meest. Kolm pelglikku, ent kolm jultunud kiskjat hiilis kabelisse.

Vana munk mängis. Kuid kohe, silmates kolme sünget meest, taipas ta nende tuleku jõledat eesmärki. Ruttas rauk altari ette, tõstis käe nagu hoiatuseks, nagu needeks... Ja siis toimub hirmus tegu: kellegi käes kolmikust vuhiseb raske kaigas — kellegi käes, kes oli nii arg, et kartis rauka...

Veri ühes ajutükkidega pritsis röövlile näkku. Elutumalt langes vana munk, altari astmeile nõrgusid kleepuvad joad.

Väljas puhkes torm täiel jõul. Välg sähvis lakkamatult välgu kannul, maa vabises ja hoi-gas kõue kõminast. Kabel oli valge nagu päeval, ent mitte küünalde ähmasest leegist, vaid äikesepilvede elavast tulest.

Värisevi käsi kustutasid mehed küünlad, pannes kotti hõbelühtrid. Ainult kuldrist veel läikis välkude leegis, ent sellegi järele sirgus roimane käsi.

Ning äkki — see oli tõesti jube! — sumbutasid vägevad oreliheliid tormi mühina . . . Ränk needus, raudne needus oli see, mida kõmistasid maruhulgede ja piksekärgatuste sekka orelibassid.

Ning nägid hirmust poolhullud kabeliröövlid: koolnud munk istub orelipingil ja mängib, klaasistunud vaade läbi veripritsmete puuritud tapjate silmi.

Siis lõhestas laotuse võimas piksepiik, sööstes otse torni tippu, et kolinal alla veeresid kivid ja ahne leek lõi välja katuseharjast . . .

Röökides elajatena, tormasid röövlid randa, tõukasid lodja vahukuristikukudesse ning sõudsid, ning sõudsid, ning sõudsid, et saaks aga eemale põlevast kabelist, kust kõikväärava laviinina mürises oreli needuselaul, üha kasvades, üha tugevnedes, üha kohutavamalt ähvardates . . .

Kaks roimarit neelas meri, kolmandat ei tahtnud ta: selle oksendasid lained Tiidlo neemele, kust ta koristati kaljasesse. Mees, pihtinud olles raske mõrva, heitis hinge sealsamas, vaevatud jubedaist nägemusist.

Mu vanaisa oli noor alles, kui aset leidis see õudne lugu. Nüüd on põlenud kabelist järgi vaid alusmüür ja kivikuhhi. Aga ei senini pole rahunenud tapetud munk. Senini kuulevad ka-

lurid, sõites öösel Tõristlo randa tursapüügile, ta orelimängu. Mahedalt ja lepitavalt huljub see üle laia vee, kuid ainult enne tormi kostub mäng.

Ja, kuuldes munga mängu, teavad mehed, et on tulemas maru, ning rühivad koduranda.

„Tormiorel hüüdis!“ seletavad nad siis naistele vabandavalt, kuid vabandust pole vajagi: varsti puhkeb vete vihane möll.

Pahareti rublatükk.

Ega ma otsekohe öelda taha, nagu oleks lihavõtteöö — halb öö, ent lugu on siiski sihuke, et sel, ehkki pühal ööl, paharett oma sõgedate sulaste seltsis siin patuses maailmas ringi tuis-kab marutseva penikarjana. Kuulatage aga te-raselt — ja taipate sedamaid, et metsamühale, tuuletuhinale või lainelaulule — kõigele võikalt sekka lööb kord halisev hoig, kord sume saja-tus, kord — haihtuv hädahulg. Peab ainult oskama kuulata. Vilistades kurivaimud pilve-käharail kihutavad, ähkides tormiga võidu võh-mivad, maa ja taeva vahel kärsitumalt aelevad, ise tulise kiiruga siin-seal ristirahva kiuste ja jumala meelehärmaks menetelles turmalisi ton-ditempa. Räbeda rutuga rahvast tülitama töt-tavad vilkad pimedusevärdjad, sest aeg neil nii üürike: esimese kukelauluga, Önnistegija ülestõusmishetke saabudes, kaduma nad kõik peavad suitsuvinena, põrgupõhja nad siis viim-seni sunnitakse, kus neid võluohtra jaaniööni katkematus ahelkütkeis hoiab väaramatu tae-vavägi.

Mikitamäe-Toomas tundis neid tondivigu-

reid, teadis vanaema tarkusepärijana nii mõndagi, millest teistel pole taipugi, aga seegipä-rast siples mehike vireleva vaesuse valus: oli juba kord sihuke hädavares, kellele abi ei too salakunstidki.

Kuid ühel lihavõtteööl tegi ta südameväri-naid kindla otsuse: pistis kotti musta kassi, sidus kotisuu ette seitsekümmend ja seitse sõl-me, viipis rinnale pelglikult ristitähakese ja vantsis kiriku poole.

Sünge kivisaarena seisis keset raagus salu tühi kirik, levitades niiskete müüride jäist hõn-gust. Paistis, et mudased, kokkusulanud lume-laigudki kohisevate puie all on soojemad neist hallidest seintest. Ja pimedast akendest, sealt mustendavast sisemusest, vinetasid ähmasesse ööhe hüplevad, tuhandekäised varjud. Võibolla, peegeldus tuhmidel ruutudel ainult alasti ok-sastiku tuuletants, aga kes seda siiski täpselt teab...

Kott kaenlas, hiilis Toomas kirikutrepile, pani huuled jahedale lukuaugule ja vilistas kolm korda. Jubedalt lõikas vile avara kiriku vaikust, jubedalt kajas vastu altarilt ja koori-delt. Ning kolmanda vilekaja kustudes seisis Tooma ees äkki nõgimust mees, silmad nagu hõõguvad tukid. Tooma püksid sõelusid tuult, kui must mees küsis häälega, mis paukus nagu kärsitu härja mõirg:

„Mis vaja?“

„Jänest müütan“ — hingeldas Toomas ham-maste laksudes.

„Palju tahad?“

„Rubla!“ piiksus Toomas, nagu oleks ise jänes, kes karanud püünisesse.

Mustal mehel sedamaid kämblas rahapung, mille suu kohal hubisev roheline tuluke.

„Säh!“ — ja küüsilised sõrmed torkasid Toomale hõbehalja rublatüki.

Toomas häigas kottikõidetud kassi koledale ostjale ja pistis punuma mis jäksas, raske rublatükk pihus. Teadis Toomas, et see on võidujooks hukatusega, sest kui must mees jõuaks harutada valla seitsekümmend ja seitse sõlme kotisuu eest enne, kui pageja saabub ristteele — siis petetud paharett teeb müütajaga kümme ja veel kord kümme õudset imet. Ning lidus Toomas — hing rinnus kinni, keha märg — lidus surmahirmus, tagasivaatamata, kuni viimaks ägisedes volksatas päästvale ristteele.

Sellest ajast muutus Tooma elujärg võluväel. Astub Toomas näiteks poodi, ostab mis vaja, maksab paharetirublaga, tuleb poest välja — imerubla aga juba tal taskus tagasi. Või läheb tasuma mõisamaksu, tasub vanahõeluse rublaga — rubla jalamaid ta pungas nagu ennegi. Ei kulugi kunagi see haljas rublatükk, ei kao kaukast kuhugi. Varsti Toomal talus toredad täkud, vardunud veised, varsti tal uhke majagi, et imestab kogu kihelkond ja kadestab iga naaber.

Ainult Toomas ise läheb päevpäevalt pahu-ramaks ja mornimaks, salamure salvab ta sü-

dant. Kõik on Toomal, mida himustab hing, üht-ühtainukest vaid pole: südamerahu. Ihkab nüüd lahti saada neetud rahamündist, ihkab lahti saada iga hinna eest: ei taha kord säri-seda põrgu praevardas, ei taha podiseda kura-di tõrvapajas.

Rahamünt aga kõliseb kaukas lakkamatult, seob Toomast sarvikuga, seob rebenematu lepinguna. Suskas Toomas rublatüki kord kerjuse kätte — ei jäänud rublatükk peatuma sandi näppu; siirdus Toomas siis pühapäeval kirikusse, viskas hullu raha kirikukotti — ent kohe raha läbi koti kolksatas põrandale, nagu poleks kotil põhja olemaski; heitis Toomas rubla jõkke, jõe sügavaimasse võrengusse — ei upu raha vetepõhjatuseski, sukeldub aga sedamaid Tooma taskusse!

Sedaviisi Toomas vaagub nädalast nädalasse, ootab hirmuga jaaniööd, mil aheldatud paharetil jälle vaba voli maailmas hullata. Kardab Toomas salapärast jaaniööd — kardab, et siis vanahõelus ilmtingimata ära viib ta vaese hingekese.

Kuid pures teda veel teinegi valu: armuvaluks hüütakse seda. Oli Toomas parimas mehe-eas alles, rammu tal nagu sõnnil, käharpa küündib katuseräästani, rind just kui sepalõõts, rusikad — vasar ja alas. Ning poissmees. Üksik nagu kägu. Tookene aga, keda ihaldas — rikas Tagapere Tiina. Noh, ma ütlen: opmanilegi sobiks sihuke kodukanaks! Silmis tüd-

rukul mesi ja sinililled, palgeil — piimarõõsk, huuled — mahlased maasikmarjad hallatisvalgeil herneshelmedel.

Ega Tiinagi polnud Tooma vastu hõel: siritelles poisile ikka n'a kentsakat juttu, eksis tihtipeale Tooma põllurajale, heinatalguil aga juhtus alati nii, et välgutas reha just Tooma kannul. Kuid mis nüüd Toomast-tobedakest! Pageb tüdruku kui katku eest, omal rinnas värin, silmis udu ja tulisädemed. Ei söanda mõeldagi, et sasiks õige pihku piiga käe ja ütleks mehise sõna: „Sind ma tahan, tule mulle!“ Varem ta ei tihanud seda vaesuse pärast, nüüd aga kardab tüdrukugi hukutada ühes oma kadunud hingega...

Aga jaanipäeval — siis Toomas viimases ahastuses läks päris ogaraks. Toomas ise ei tahtnud põrmugi — kuid jalad, need neetud jalad vedasid vägisi Tagapere kaasikusse, kus valendavate tüvede vahel vilkus naise lilleline pearätik. Toomas muidugi ei tahtnud, et see rätik kuuluks Tiinale, kuid küllap vist kurat ise tahtis. Ja ega Toomas ise tahtnud või tohtinud viimaks haarata Tiinat, kuid need narrid käed, need käed... Ning või siis Toomas ise tahtis öelda kõiki neid meeletuid sõnu, kui mitte ta juhm suu... ning too maasikasuu... ning lõpuks need mõlemad suud vastamisi, et ei jää vahet juuksekarvalegi...

Neid jutte, neid jutte, mis seal küll sosis- telledi! Neid häid jutte — häid, sest Tooma süda põksus üha rõõmulisemalt, rind hingas

üha kergemalt. Ja kui viimaks päike sukeldus metsa taha, kui hämara kaasiku kohale ujusid karged nurmelõhnad ühes udupiima õhuliste sirdustega, kui taevaõhjatusse süttis tuhat tähekiünalt ja kaugel Veskimäel lõõtsipilli trillerdusil suurima tähena lõkkele lõi esimene jaanituli — siis polnud Tiinat-Toomast enam kaasikus. Käsi-käes nagu kaks rumalakest karjalast, läksid nad läbi luhtade, läbi lopsakate väljade, läbi mesilõhnaliste ristikupõldude ning süvenesid pilkaselt pimedasse Kuiu-laande, kuhu igivanade kuuskede tihe katus ei lase ainustki valgusekiirt, ehk küll hele kuu seisis hoopis laane kohal. Ainult eemalt, tüseda tüvisammastiku vahelt, helkis ajuti miskit kuldset: sõõriku Nõiatiiigi peegelpind kuuhõõguses.

Pole hea paik see väike metsajärv. Reedeõhtuti vihtlevad siin nõiad, ja armunud põrgupoisid piiluvad neid tihnikust.

„Ega sa ei karda enam, Toomas?“

„Ei karda, Tiina.“

„Ja usud, et Nõiatiiigil saad lahti kuradi-rahast?“

„Usun küll.“

„Ning tunnistad, et naised on kavalad, nii kavalad, et kuratki nende vastu ei saa?“

„Targad on nad, need naised, targad ja . . . armsad . . .“

Toomas tõmbas tüdruku lähemale, ise aga mõtles vanale kellamehele, kes, pommides kirikukõrtsis ja tõstes suule juba mitmet-setmen-

dat kapp, armastab kinnitada õpetlikult:
„Olen kord kange mees minagi — ent naise-
reod — need veel hulga kangemad. Võtke kas
või minu moor, kes tõmbab sarvikulgi naha üle
kõrvu...“

Poiss ja tüdruk saabusid kaldale.

Taevas oli kollane kuupaistest, ja vesi kol-
lane, virvendades sulavasena, ainult suhkur-
valge rannaliiv ümber järve läikis hõbevööna,
mida piiras metsa öömust müür. Ning selles
tohutumas süsimüüris seal üle unelevate lai-
nete, siras pimestavhele tulitäpp, võibolla —
sõnajalaõis...

„Tee, Toomas, nagu õpetasin“ — käskis
Tiina: „Hüüa!“

Ja Toomas hüüdis paharetti — hüüdis nii,
nagu vanarahva tarkus seda teab juhatada.

Kust ja mil hetkel too silmi ette ilmus —
seda poiss ega tüdruk ei märganud, äkki aga
seisis ta nende ees — roovikuna pikk, tõrvmust,
sarviline.

„Olen ostja“ — sai Toomas suust suuri
vaevu. Ja, ulatades tondile võlurubla: „Võta
käsirahaks!“

Sarvik ikka kärmas kaupa sobitama inim-
lapsega. Näuhti! — oligi põrguraha ta küün-
te vahel, oligi käsiraha ta pigises pihus.

„Mis pean müüma sulle, sõbrake?“

„Selle, näe!“ — ja Toomas osutas pikka,
tihedat varju, mis algas pahareti kapju juu-
rest ning liikleva nõgirajana viskus paber-
puhtale perveliivale.

Teada juba ammu igale, kui tobe on põrgu-
liste ahne kari. Polnud targem ühti seegi kurat.
Vaatas aga — vilksti — oma varju poole ja
astus sammu, et võtta vari, võtta ja anda ost-
jale. Aga kus sellega! Nagu sarvik tegi sammu,
nii vari kah, teadagi — sammu. Astub tont
veelgi sammu ja veelgi — varigi libiseb eest,
loomulikult. Paharett hüppab kärsitult, varigi
hüppab omasoodu, paharett kirudes, — järele.
Laseb pergel juba parajat sõrki, siis traavib
tākuna, viimaks tormab varju kannul maru-
tuulena. Nii tuiskabki minema, neetud lepingu-
rubla pihus. Küllap tänini kihutab vaene kurat
mööda maad-ilma, püüab petlikku varjukuju
ega tohi Toomale näidata koonuotsagi: käsi-
raha ju pihus! Nii jookseb rumal paharett, kuni
paistab päike ja kumab kuu, teada aga on, et
kustub taevane valgus alles viimsel päeval,
Suure Kohtu saabudes.

Kuldsel lõikusekuul, kui trallitati Tiina-Too-
ma pulmas, patsutas purjus kellamees lustilise
peigmehe õlale ning lallutas läbi vurrukarvade
ja õllevahu:

„On sul aga päris kuradi-õnne, poiss!“

Toomas veidi just nagu võpahtas, kuid seal-
samas poetas paitava käe Tiina pihale, vedas
näo laiale naerule ja kostis lõbusalt:

„Just nimelt kuradi-õnne jah, kellamees.
Tõesti!“

A-10727
u

Hind kr. 1.20